

Životinje u biblijskoj prapovijesti (Post 1-11)

Ivakić, Mate

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:234901>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
PREDDIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSKEI STUDIJ

MATE IVAKIĆ

ŽIVOTINJE U BIBLIJSKOJ PRAPOVIJESTI
(Post 1 – 11)

Završni rad

Split, 2023

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
PREDDIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

MATE IVAKIĆ

ŽIVOTINJE U BIBLIJSKOJ PRAPOVIJESTI (Post 1 – 11)

ZAVRŠNI RAD

iz Svetog Pisma Starog Zavjeta

kod izv. prof. dr. sc. Domagoja Runje

Split, 2023

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
UVOD.....	2
1. ŽIVOTINJE U BIBLIJSKIM OPISIMA STVARANJA SVIJETA.....	3
1.1. Životinje u prvom opisu stvaranja svijeta.....	3
1.1.1. Vodene i zračne životinje	3
1.1.2. Stvaranje kopnenih životinja	5
1.1.3. Čovjek i životinje	6
1.2. Životinje u drugom opisu stvaranja svijeta.....	8
1.2.1. Životinje kao pomoć čovjeku.....	9
1.2.2. Zmija i ostale životinje u opisu prvoga čovjekova grijeha	11
2. ŽIVOTINJE U RAZDOBLJU PRIJE POTOPA	17
2.1. Pripovijedanje o Kajinu i Abelu	17
2.1.1. Žrtva Abela stočara	17
2.1.2. Grijeh kao zvijer na Kajinovu pragu.....	20
2.2. Životinje i Kajinovo potomstvo.....	20
2.3. Govor o životinjama neposredno prije potopa.....	22
3. ŽIVOTINJE U PRIPOVIJEDANJU O POTOPU I NEPOSREDNO POSLIJE POTOPA.....	24
3.1. Dvije zapovijedi o uvođenju životinja u korablju.....	24
3.1.1. Životinje „po dvoje“	25
3.1.2. „Po sedam parova“ životinja.....	26
3.2. Životinje i prestanak Potopa	27
3.2.1. Gavran	27
3.2.2. Golubica	29
3.3. Čovjek i životinje nakon Potopa.....	30

3.3.1. Životinje kao čovjekov žrtveni prinos Bogu.....	30
3.3.2. Životinja kao čovjekova hrana	32
3.3.3. Životinje i zaštita života	34
3.3.4. Životinje u sklapanju Saveza	35
3.4. Životinje od Potopa do Abrahama	37
ZAKLJUČAK.....	40
LITERATURA	42
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI.....	44

SAŽETAK

Ovaj završni rad u okviru Preddiplomskoga teološko-katehetskoga studija ima za temu govori o životinjama u prvih jedanaest poglavlja Knjige Postanka, koji se tradicionalno naziva biblijska prapovijest. U radu slijedimo tijek i strukturu biblijskoga teksta od opisa stvaranja svijeta gdje se govori o životinjama kao stvorenjima koja uređuju neživu prirodu, do razdoblja nakon općega potopa u kojem su stradali mnogi ljudi i ostala stvorenja, ali je u potopu sačuvan ostatak od kojega je sva zemlja ponovno provrela životom.

Ključni događaji u ovom dijelu Biblije su stvaranje i potop. Stoga je naš rad artikuliran u tri dijela. Najprije govorimo o životinjama u opisima stvaranja i prvoga grijeha, potom o životinjama u razdoblju prije potopa i na koncu o životinjama u opisu potopa i vremena neposredno nakon njega.

U izlaganju naše teme izdvojili smo i prokomentirali sve tekstove u Post 1 – 11 u kojima se spominju životinje.

Ključne riječi: životinje, zmija, ptice, stočarstvo, potop, žrtva, hrana.

UVOD

Biblijska prapovijest tradicionalni je naziv za prvi dio Knjige Postanka koji obuhvaća tekst Post 1,1 – 11,26, to jest do pojave Abrama/Abrahama s kojim u užem smislu započinje povijest Božjega izabranoga naroda. U Biblijskoj prapovijesti opisano je stvaranje svijeta i čovječanstva od prvoga ljudskoga para, Adama i Eve pa do nastanka različitih naroda na zemlji, koji svi potječu od Šema, Ham i Jafeta, trojice sinova pravednoga Noe, koji je zbog svoje pravednosti spašen u velikom potopu. Zahvaljujući njemu, spašena je ne samo čitava njegova obitelj, nego i sve životinjske vrste.

Tema našega rada upravo je govor o životinjama u biblijskoj prapovijesti. Sukladno pripovjedačkoj strukturi same biblijske prapovijesti rad smo podijelili u tri dijela.

U prvom dijelu promotrit ćemo govor o životinjama u dva opisa stvaranja svijeta koja nalazimo na samom početku biblijske prapovijesti. Budući da pripovijedanje o grijehu prvih ljudi čini jednu literarnu cjelinu s drugim opisom stvaranja svijeta ovdje ćemo promotriti i ulogu životinja u tom događaju. Prema tome, u ovom dijelu rada govorit ćemo o životinjama u Post 1 – 3.

U drugom dijelu istražiti ćemo ulogu životinja u prepotopnoj povijesti čovječanstva počevši od prvog rođenoga ljudskoga naraštaja, tj. braće Kajina i Abela do stanja na zemlji neposredno prije potopa (Post 4,1 – 6,8).

Konačno, u trećem dijelu rada, promotrit ćemo životinjski svijet u pripovijedanju o Potopu i ostatku biblijske prapovijesti neposredno nakon toga događaja.

Cilj rada jest osvijestiti važnost i ulogu životinja općenito u Svetom Pismu, a posebno u biblijskoj prapovijesti. Želi se skrenuti pozornost na životinje kao Božja stvorenja, i vidjeti koju poruku o odnosu između životinja i ljudi nalazimo na prvim stranicama Biblije koje imaju u središtu početke povijesti zemlje i svih stvorenja koja na njoj prebivaju. Pri tome ne ulazimo ni u kakva ideološka pitanja, nego uz pomoć relevantne literature i osobna promišljanja na deskriptivan način predstavljamo sva mjesta u Post 1 – 11 u kojima se izričito ili implicitno govori o životinjama.

1. ŽIVOTINJE U BIBLIJSKIM OPISIMA STVARANJA SVIJETA

Iz naslova ovog poglavlja vidimo da ima više opisa stvaranja svijeta. U Svetom Pismu nalazimo dva opisa stvaranja. Prvi je onaj u Post 1,1-2,4, a drugi je u Post 2,4b-3,24. Premda se u Knjizi Postanka nalaze jedan nakon drugoga kao da bi se radilo o nastavku pripovijedanja o istoj temi, ta dva opisa stvaranja međusobno su veoma različita. Bibličar Anto Popović to izražava riječima: „U drugom opisu, čini se da Bog ne stvara isti svijet. Ova dva pripovijedanja, iako obrađuju istu temu stvaranja, međusobno se razlikuju i na stilsko-sadržajnoj razini i na teološkoj razini.“¹ Ovdje nećemo govoriti o svim sličnostima i razlikama u dva opisa stvaranja nego ćemo se ograničiti na ključne retke koji se tiču stvaranja životinja.

1.1. Životinje u prvom opisu stvaranja svijeta

Prvi opis stvaranja svijeta obuhvaća cjelinu Post 1,1 – 2,4. Djelo stvaranja pisac opisuje u okviru sedmodnevnoga tjedna, s time da aktivno stvaranje traje šest dana, a sedmi dan je dan počinka i dovršetak stvaranja.

Obično se šest dana stvaranja dijeli u dvije trodnevnice, tako da kroz prva tri dana Bog stvara prostore, a preostala tri dana uređuje stvorene prostore² i ispunja ih živim bićima. Za ovaj rad ključni su nam peti i šesti dan stvaranja. To su dani kada Bog stvara životinje. Petog dana vodene i zračne, a šestog dana kopnene životinje. Sa šestim danom stvaranja na svoj način povezan je i treći dan stvaranja jer je toga dana zemlja proklimala biljem koje je kasnije životinjama i čovjeku dano za hranu.

1.1.1. Vodene i zračne životinje

Peti dan stvaranja opisan je ovima riječima:

„I reče Bog: „Nek’ povrvi vodom vrevi živih stvorova, i ptice nek’ polete nad zemljom, svodom nebeskim!” I bi tako. Stvori Bog morske grdosije i svakovrsne žive stvorove što mile i vrve vodom i ptice krilate svake vrste. I vidje Bog da je dobro” (Post 1,20-21)

¹Anto Popović, *Torah Pentateuh – Petoknjižje. Uvod u knjige Petoknjižja i u pitanja nastanka Pentateuha*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012., 208.

²Usp. Adalbert Rebić, *Stvaranje svijeta i čovjeka. Egzegeza i biblijska teologija Post 1-3 s uvodom u Petoknjižje*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., 70.

Bibličar Adalbert Rebić primjećuje kako opisujući stvaranje „pisac najprije uzima u obzir ona područja koja su čovjeku udaljenija, kao što su vode (mora i oceani) i zrak.”³ Drugim riječima, to su staništa u kojima živi sam čovjek. Naime, petog dana Bog stvara životinje koje plivaju vodom i životinje koje lete zrakom.

Vodene životinje opisane su pojmom *šereš*. Tim pojmom obuhvaćene su sve životinje koje žive u vodi i nalaze se u velikim grupama, jatima.⁴ Dakle, ne samo da su taj dan stvorene ribe nego je istodobno stvoren i najsitniji plankton i najkrupniji kit.

Istovremeno Bog stvara i ptice, točnije zračne životinje. Pojam kojim se opisuje stvaranje zračnih životinja glasi *’ōwṗ* doslovno znači „letači“ a to može obuhvaćati ne samo ptice, nego i sve druge leteće vrste, kao što su primjerice kukci.

Uvodne riječi u peti dan stvaranja „Nek’ povrvi vodom vreva živih stvorova, i ptice nek’ polete nad zemljom, svodom nebeskim!“ sugeriraju da je voda isti izvorni prostor nastanka i onih bića koja žive u vodi i onih koji su poletjeli zrakom. Isto tako, stvaranje ovih prvi pokretnih živih bića nalikuje stvaranju biljnoga svijeta trećega dana stvaranja. Kao što je Bog rekao „Neka zemlja proklija zelenilom...” (Post 1,11), tako kaže i „Nek’ povrvi vodom vreva živih stvorova.“ (Post 1,20). No razlika je u tome što se biljke ne kreću, dok živi stvorovi stvoreni petoga dana vrve vodom i lete zrakom. Jedini način na koji se kreću i biljke jest taj što vjetar raznosi njihovo sjeme. Tako su u procesu razmnožavanja biljke na neki način ovisne o vanjskim okolnostima, dok u slučaju vodenih i zračnih bića u tom smislu izriče blagoslov i zapovijed.

Riječi: „I blagoslovi ih govoreći: „Plodite se i množite i napunite vode morske! I ptice neka se namnože na zemlji!“ (Post 1,22), označavaju novost u biblijskoj objavi stvaranja.⁵ Tako prvi put imamo slučaj da se Bog verbalno obraća svojim stvorenjima. Blagoslivlja ih i daje im zadatak u kojem se očituje sadržaj toga blagoslova, a to je sposobnost prenošenja života koje se ostvaruje u međusobnoj interakciji. Zanimljivo je da, za razliku od stvaranja čovjeka, u opisu stvaranja vodenih i zračnih bića nema izričitoga spomena spolnoga razlikovanja na muško i žensko. To se može objasniti time što je spolno razlikovanje kod nekih životinja kompleksnije nego kod čovjeka, ili biblijskom piscu to nije bilo pitanje na koje je potrebno obratiti posebnu pozornost.

³Adalbert Rebić, *Stvaranje svijeta i čovjeka. Egzegeza i biblijska teologija Post 1-3 s uvodom u Petoknjižje*, 61.

⁴Usp. Miljenka Grgić, Životinje – Božje blago, a ne hrana ljudi. Zoologija u Post 1 i njezini imperativi, *Crkva u svijetu*, 54 (2019.) 3, 321.

⁵Usp. Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga Postanka, glava 1 – 11*. Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1977., 72.

Ono što se ističe jest to da vodene i zračne životinje trebaju ispuniti sav prostor koji im je namijenjen za život. U tom smislu izraz „napunite vode morske“ treba shvatiti široko, to jest ne radi se samo o moru u užem smislu riječi, nego o svim vrstama voda.⁶ Naime, hebrejska riječ *yam*, koju nalazimo u tom izrazu, redovito se na hrvatski prevodi riječju „more“, ali ona se može odnositi i na slatkovodno jezero kao što je to na primjer poznato Galilejsko ili Kineretsko jezero (vidi npr. Br 34,11; Jš 13,27). Tako je stvaranjem vodenih i zračnih životinja Bog uredio gornje i donje vode, odnosno zračne i vodene prostore koje je stvorio drugog dana.

1.1.2. Stvaranje kopnenih životinja

Šesti i posljednji dan stvaranja Bog izvodi dva stvaralačka čina. Najprije stvara kopnene životinje, a potom čovjeka. Stvaranje kopnenih životinja opisano je na sljedeći način:

I reče Bog: „Neka zemlja izvede živa bića, svako prema svojoj vrsti: stoku, gmizavce i zvjerad svake vrste!“ I bi tako. I stvori Bog svakovrsnu zvjerad, stoku i gmizavce svake vrste. I vidje Bog da je dobro.” (Post 1,24-25)

Stvaranje kopnenih životinja počinje izrazom koji je sličan opisu stvaranja biljaka te vodenih i zračnih životinja. Kao što je zemlja proklimala raznovrsnim zelenilom, vode provrvile vrevom svakovrsnih živih stvorova i letaći poletjeli nad zemljom, sada zemlja iz sebe izvodi kopnena živa bića “svako prema svojoj vrsti.“ Možemo primijetiti da su sve te životinjske vrste svrstane u tri skupine: stoka, gmizavci i zvjerad svake vrste.⁷ Prva skupina kopnenih životinja je stoka, kako se uobičajeno na ovome mjestu na hrvatski jezik prevodi hebrejska riječ *bəhēmāh*. Riječ stoka u običnoj upotrebi odnosi se na domaće životinje koje čovjek uzgaja u gospodarstvene svrhe i to ponajviše radi prehrane. No, budući da u prehrambenim zakonima u Post 1,29-30 nije predviđeno hranjenje mesom živih bića, bibličarka Miljenka Grgić zaključuje da je pojam stoka u ovom kontekstu neprikladan jer navedeni prehrambeni zakoni ne predviđaju bavljenje stočarstvom pa je ispravnije „kod ove skupine govoriti o pitomim životinjama, tj. životinjama koje obitavaju u pitomim krajevima i koje su po naravi pitome.”⁸ Možemo se složiti s tim zaključkom u okviru govora o hrani, no treba primijetiti da se bavljenje stočarstvom ipak ne svodi samo na prehrambeno područje, koliko god ono zauzimalo primarno mjesto u toj

⁶Usp. Miljenka Grgić, Životinje – Božje blago, a ne hrana ljudi. Zoologija u Post 1 i njezini imperativi, 324.

⁷ Usp. Adalbert Rebić, *Stvaranje svijeta i čovjeka. Egzegeza i biblijska teologija Post 1 – 3 s uvodom u Petoknjžje*, 62.

⁸ Miljenka Grgić, Životinje – Božje blago, a ne hrana ljudi. Zoologija u Post 1 i njezini imperativi, 322.

gospodarstvenoj grani. U bavljenje stočarstvom spadaju i životinje poput konja i magaraca koji više služe kao pomoć u obavljanju raznih poslova, negoli za hranu. U svakom slučaju jasno je da se pojam *bəhēmāh* u Post 1,24 odnosi na životinje različite od gmizavaca i drugih zvijeri tj. divljih životinja.

Riječ koju na hrvatski prevodimo kao gmizavac na hebrejskom glasi *remes*. No, valja reći da taj pojam u hebrejskom jeziku može označavati gmizavce, ali i razne druge sitne životinje. Zato bi bilo primjerenije pojam prevesti kao životinjice.⁹ Tako u gmizavce možemo ubrojiti zmiје, guštere, crve, miševe i krtice.

Treća skupina kopnenih životinja koje u hrvatskom prijevodu Post 1,24 nazivamo „zvjerad“ na hebrejskom se kaže *ḥaytōw 'ereš* što bismo doslovno preveli „bića zemaljska“. Miljenka Grgić u ovom slučaju tvrdi: „Većina drži da taj izraz označava divlje zvjeri i to mišljenje je opravdano. Izraz nalazimo drugdje u SZ-u, a implicirana skupina životinja često je predstavljena kao ona koja proždire ljude i životinje [...]. Vjerojatno je dakle da bića zemaljska u našem odlomku označavaju divlje životinje, tj. one koje žive u divljini i koje su po naravi divlje. To značenje može se istaknuti u prijevodu terminom „zvjer“, „zvjeri zemaljske“.”¹⁰

Zaključno možemo reći da se tri skupine kopnenih životinje na neki način implicira njihov odnos s čovjekom, čije je stvaranje opisano odmah poslije stvaranja kopnenih životinja. Tako se pojam stoka (*bəhēmāh*) odnosi na pitome životinje koje žive u čovjekovoj blizini, gmizavci (*remes*) na sve sitne životinje, zvijeri (*ḥaytōw 'ereš*) na one životinje koje svoje stanište imaju u divljini tj. podalje od ljudskih prebivališta.

U skladu s planom da se sav zemaljski prostor ispuni životom, stvaranjem kopnenih životinja Bog je obogatio površinu zemlje, kopno, stvoreno trećeg dana, koje je od tada bilo uređeno samo različitim biljnim vrstama.

1.1.3. Čovjek i životinje

Čovjekov odnos prema životinjama definiran je u samom činu njegova stvaranja koje je opisano ovim riječima:

„I reče Bog: „Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da bude gospodar ribama morskim, pticama nebeskim i stoci – svoj zemlji – i svim gmizavcima što puze po zemlji!“ I

⁹ Usp. Miljenka Grgić, *Životinje – Božje blago, a ne hrana ljudi. Zoologija u Post 1 i njezini imperativi*, 322.

¹⁰ Miljenka Grgić, *Životinje – Božje blago, a ne hrana ljudi. Zoologija u Post 1 i njezini imperativi*, 323.

blagoslovi ih Bog i reče im: „Plodite se, i množite, i napunite zemlju, i sebi je podložite! Vladajte ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima što puze po zemlji!“ (Post 1, 26.28)

Šestoga dana, nakon što su stvorene kopnene životinje stvoren je i čovjek, a njegovo stvaranje u uskoj je vezi sa stvaranjem životinja. Premda je s jedne strane veoma jasno istaknuto da je čovjek bitno različit od životinja, jer je stvoren na sliku Božju, upravo uz taj podatak povezan je i čovjekov odnos prema životinjama kao i sa svom zemljom. Taj odnos lijepo je objasnio bibličar Ivica Čatić: „Neposredno nakon izražavanja nauma da čovjek bude na sliku Božju (1,26a), sljedeća polovica retka (1,26b) započinje riječju [...] *weyirdû*, kako bi mogli gospodariti i dalje nabraja pojedinačna stvorenja kojima će čovjek biti gospodar, dodajući između ostaloga, [...] i svoj zemlji. Jedno od očitovanja dimenzije slike Božje u čovjekovoj egzistenciji bit će njegova predodređenost da vlada nad drugim živim stvorovima i svom zemljom. Dominij nad ostalim stvorenjima nije objašnjenje nego posljedica toga da je čovjek slika Božja. Kao slika Božja, čovjek je Božji predstavnik i to napose u ne-humanom svijetu.“¹¹

Drugim riječima, čovjek se ostvaruje kao slika Božja onda kada se prema ostalim stvorenjima ponaša kao Bog u planu i procesu njihova stvaranja. Bog životinjama najprije stvara životni prostor koji je praktički izvor njihova života jer ih izvodi iz vode i zemlje svako prema njegovoj vrsti te ih blagoslivlja plodnošću. Tako se i čovjek treba brinuti za životinje štiteći njihov životni prostor i pazeci na održanje svake životinjske vrste. Dakle, čovjekovo gospodarenje životinjama nije kao gospodarenje kralja nad podanicima, što je izraženo i upotrebom glagola *radah* koji ne podrazumijeva nasilno vladanje. Da se misli na takvu vrstu vladanja onda bi to vjerojatno bilo posebno naznačeno.¹² U tom smislu Grgić primjećuje:

„Bogoliki status ljudi često se definira kao kraljevski status. [...] Međutim, protiv te teze o kraljevskom statusu ljudi u Post 1 drugi autori ispravno primjećuju da glagol *rdh* i izraz „slika Božja“ nisu tipični za ondašnju kraljevsku terminologiju i ideologiju. Slikom Božjom nisu jednostavno nazivani kraljevi, nego oni ljudi koji su ili imali božansko podrijetlo ili im je djelovanje nalikovalo božanskom. Osim toga, teorija o kraljevskom statusu ljudi zanemaruje činjenicu da se kraljevski status dodjeljuje pojedincima, a bogoliki je status dodijeljen svim ljudima. [...] Po našem sudu P (svećenička tradicija op.a.) ne dodjeljuje ljudima kraljevski

¹¹ Ivica Čatić, Načinimo čovjeka... (Post 1,26) Antropološki naglasci u Post 1,1-2,4a, *Diacovensia*, 19 (2011.) 2, 189.

¹² Usp. Miljenka Grgić, Životinje – Božje blago, a ne hrana ljudi. Zoologija u Post 1 i njezini imperativi, 327.

status, nego status koji nalikuje kraljevskom i koji neki ljudi zaista imaju u odnosu na životinje, a to je status pastira.“¹³

Još je jedan važan element u tekstu koji se tiče odnosa čovjeka i životinja, ali i životinja međusobno. Naime, u rr. 29-31 Bog daje hranu ljudima i životinjama. Ljudima je dano „sve bilje što se sjemeni, po svoj zemlji, i sva stabla plodonosna što u sebi nose svoje sjeme“ (Post 1,29), točnije ljudima je dano voće i povrće, dok je životinjama za hranu dana trava. Vidimo, dakle, da čovjeku nije dano ubijati životinje jer zato nema ni potrebe. Ne samo da čovjek, jer mu je za hranu dano voće i povrće, ne treba ubijati životinje da bi se prehranio, nego mu životinje nisu ni prijetnja za njegovu hranu, budući da je njima za hranu dano ostalo zeleno bilje. Nadalje budući da se i sve životinje hrane zelenilom, one nisu jedan drugoj opasnost u prehrambenom lancu, ali ne kaže se ništa o mogućoj borbi životinja zbog toga što sve konzumiraju istu hranu. No, ta nedorečenost ne dokida idealističku sliku stvorenoga svijeta u kojem nijedno živo stvorenje nije smrtna prijetnja drugomu. Stanje svijeta u prvom opisu stvaranja je idealno,¹⁴ pa će se tema postojanja zla u svijetu otvoriti u drugom opisu stvaranja, u kojem životinje također imaju važno mjesto.

1.2. Životinje u drugom opisu stvaranja svijeta

Drugi opis stvaranja svijeta obuhvaća cjelinu Post 2,4b-3,24, koja se sastoji od dva povezana dijela. To su opis stvaranja usredotočen na stvaranje čovjeka (Post 2,4b-25) i opis čovjekova prvoga grijeha (Post 3,1-24).

Postoje brojne razlike između prvog i drugog opisa stvaranja, a one koje su bitne za ovaj rad su da je stvaranje čovjeka prikazano kao središnji događaj, a životinje su stvorene nakon čovjeka, kao pomoć njemu. Osim toga ovdje nema šestodnevno stvaranje već se čini da je sve stvoreno u jednom danu.¹⁵ Čini se da dimenzija vremena ne igra veliku ulogu u ovom opisu stvaranja kao što je to slučaj u prvom, ali je redosljed stvaranja pojedinih stvorenja ipak važan za razumijevanje njihova međusobnoga odnosa. Pogledajmo sada bitne elemente ovog izvještaja koje se tiču stvaranja životinja.

¹³ Miljenka Grgić, *Životinje – Božje blago, a ne hrana ljudi. Zoologija u Post 1 i njezini imperativi*, 328.

¹⁴Usp. Adalbert Rebić, *Stvaranje svijeta i čovjeka. Egzegeza i biblijska teologija Post 1 – 3 s uvodom u Petoknjižje*, 66.

¹⁵Usp. Adalbert Rebić, *Stvaranje svijeta i čovjeka. Egzegeza i biblijska teologija Post 1 – 3 s uvodom u Petoknjižje*, 98.

1.2.1. Životinje kao pomoć čovjeku

Jedna od stvari u kojima se bitno razlikuje stvaranje čovjeka u prvom i drugom opisu stvaranja, jest to što je u prvom opisu stvaranja Bog stvorio čovjeka kao muško i žensko u istom stvaralačkom činu, dok je to u drugom opisu stvaranja odvojeno. Najprije je Bog stvorio muškaraca tako što ga je načinio od zemlje i u nosnice mu udahnuo dah života, a ženu je Bog stvorio kasnije nakon što je utvrdio kako nije dobro da čovjek bude sam. U međuvremenu, to jest kao prvi korak u rješavanju problema čovjekove samoće Bog je stvorio životinje:

„I reče Jahve, Bog: „Nije dobro da čovjek bude sam: načinit ću mu pomoć kao što je on.“ Tada Jahve, Bog, načini od zemlje sve životinje u polju i ptice u zraku i predvede ih čovjeku da vidi kako će koju nazvati, pa kako koje stvorenje čovjek prozove, da mu tako bude ime. Čovjek nadjene imena svoj stoci, svim pticama u zraku i životinjama u polju. No čovjeku se ne nađe pomoć kao što je on.“ (Post 2,18-20)

Gledajući strukturu navedenih redaka uočavamo nekoliko glavnih elemenata. Prvi je taj da Bog uviđa da je čovjek sam i postavlja se pitanje što je razlog čovjekove usamljenosti. Naime, čovjek od trenutka svoga stvaranja nije bez ikakve osobne relacije. Od početka svoga stvaranja on je u odnosu s Bogom. Pa ipak, Bog koji je stvorio čovjeka i uspostavio s njim osobni odnos izjavljuje da je čovjek sam. Iz toga možemo zaključiti da čovjeku u životu nije dovoljan samo odnos s Bogom. Adalbert Rebić to objašnjava ovim riječima: „Osim Boga, njegova stvoritelja, nema žive osobe s kojom bi mogao razgovarati, zajedno raditi i zajedno živjeti. U ovakvoj samoći čovjek nije potpuni čovjek. Da bi mogao dostojno i savršeno razvijati svoj ljudski život koji je u biti socijalne naravi, treba mu drugi „ti“, druga osoba, koju bi mogao gledati, s kojom bi mogao razgovarati, raditi i živjeti.“¹⁶

Prema tome, čovjeku je za puninu života uz Boga potrebno i drugo komplementarno ljudsko biće – pomoć kao što je on – to jest osoba s kojom može ostvariti odnos na istoj razini. No, takvo biće čovjek ne može stvoriti sam, nego je potreban poseban Božji zahvat. Naime, hebrejski pojam *‘ezer* (pomoć) u Svetome pismu obično se odnosi na spašavanje nekoga od smrtne opasnosti, i gotovo uvijek to čin sam Bog.¹⁷ U ovom slučaju smrtna opasnost koja prijete čovjeku jest njegova osamljenost, to jest nepostojanje druge ljudske osobe s kojim bi mogao ostvariti životni odnos.

¹⁶Adalbert Rebić, *Stvaranje svijeta i čovjeka. Egzegeza i biblijska teologija Post 1 – 3 s uvodom u Petoknjižje*, 123.

¹⁷ Usp. Silvana Fužinato, Čovjek – biće odnosa (Post 2,4b-25), *Bogoslovna smotra*, 90 (2020.) 2., 326.

Međutim, premda je čitatelju intuitivno jasno da se pitanje čovjekove osamljenost može riješiti samo stvaranjem drugog ljudskoga bića, Bog to pitanje rješava postupno. Kao prvi korak u liječenju čovjekove samoće Bog stvara životinje. U jednom stvaralačkom činu Bog stvara sve vrste životinja, a ističe se da ih je načinio od zemlje (*'āḏāmāh*), to jest od iste materije od koje je stvoren čovjek (*'ādām*). Prema tome istaknuta je sličnost čovjeka i životinja koji svoje postojanje duguju ne samo Bogu, nego i zemlji iz koje su načinjeni. Ovdje uočavamo da su u opisu stvaranja životinja nabrojene samo kopnene i leteće životinje, a izostavljene su one koje imaju stanište u vodi. No taj izostanak ne bi trebao biti problematičan. Biblijski opisi stvaranja ne donose svaki detalj, nego spominju ono što je potrebno u određenom kontekstu. U ovom slučaju, radi se o tome da čovjeku treba naći pomoć kao što je on, a to podrazumijeva stvaranje bića koje s čovjekom dijeli isti životni prostor, a to su prije svega kopnene životinje u koje se u ovom slučaju ubrajaju i ptice.

Nakon što ih je stvorio, Bog dovodi životinje čovjeku da ih imenuje, a „dati ime životinji znači u biblijskom jeziku upoznati njezinu bit i određenje i ujedno otkriti svoju nadmoć i svoju vlast nad njima.“¹⁸ To čovjekovo imenovanje odvija se uz pomoć daha. Naime Bog je uzeo samo prah kako bi stvorio životinje, a sada čovjek, imenujući ih, udahnuje dah životinjama i na taj način surađuje s Bogom u stvaranju.¹⁹

Premda čovjek običava davati imena pojedinim životinjskim jedinkama, osobito kada se radi o domaćim životinjama i kućnim ljubimcima, u ovom slučaju davanje imena životinjama vjerojatno se odnosi na nazivanje različitih životinjskih vrsta.

U svakom slučaju, nakon što je čovjek dao ime svim životinjama, biblijski pisac utvrđuje da se čovjeku nije našla pomoć kao što je on. Razlog zbog kojega je to tako, Domagoj Runje, objašnjava na sljedeći način: „komunikacija koju čovjek ostvaruje s Bogom i sa životinjama ne odvija se na istoj razini. Životinje su u odnosu na čovjeka niža bića, a Bog je od čovjeka neusporedivo veći. Stoga se čovjeku nalazi pomoć kao ono tek onda kada se stvara drugo ljudsko biće – žena.“²⁰

Doista, nakon što uvidi da se čovjeku u životinjama nije našla pomoć kao što je on, Bog je stvorio ženu i time je zapravo dovršeno stvaranje čovjeka, koje je prethodno u prvom opisu stvaranja izraženo riječima: „Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori,

¹⁸Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga Postanka, glava 1 – 11*, 131.

¹⁹Usp. Silvana Fužinato, *Čovjek – biće odnosa (Post 2,4b-25)*, 321 – 322.

²⁰Domagoj Runje, *Bračne i obiteljske teme u biblijskoj prapovijesti, Služba Božja*, 54 (2014.) 3 – 4., 265.

muško i žensko stvori ih.“ (Post 1,27). Prema tome, čovjek puninu životnoga ljudskoga odnosa može ostvariti samo u zajedništvu s drugom ljudskom komplementarnom osobom.

Ipak, činjenica da je rješavanje problema čovjekove samoće opisano tako da Bog u tu svrhu najprije stvara životinje, govori o tome koliko su za čovjeka životinje važne. Premda one nipošto ne mogu čovjeku u potpunosti zamijeniti čovjeka, možemo slobodno reći da drugi opis stvaranja svijeta sugerira kako su i životinje bića bez kojih bi bio nezamisliv čovjekov život na zemlji.

1.2.2. Zmija i ostale životinje u opisu prvoga čovjekova grijeha

Kao što smo prije napomenuli, drugi opis stvaranja svijeta u Knjizi Postanka tematizira stvarnost grijeha i zla koje je potpuno odsutno u prvom opisu stvaranja svijeta u Post 1. Stoga novi opis stvaranja svijeta u Post 2 čini jednu literarnu i sadržajnu cjelinu s Post 3, gdje se opisuje prvi grijeh koji se dogodio već na početku povijesti čovječanstva. U tom događaju svoju ulogu ima zmija, ali ona nije jedina životinja koja se spominje u ovom kontekstu.

U čitavom pripovijedanju o prvom grijehu u nalazimo četiri mjesta koja se odnose na životinje. To su: a) Post 3,1-5; b) Post 3, 13; c) Post 3,14-15; Post 3,21

a) Post 3,1-5

Pripovijedanje o prvom ljudskom grijehu zapravo započinje u Post 2,25 gdje je za čovjeka i ženu rečeno „A bijahu oboje goli – čovjek i njegova žena – ali ne osjećahu stida.“ To stanje promijenit će se nakon počinjenoga grijeha kada će se čovjeku i ženi „otvoriti oči“ te će vidjeti da su goli i pokriti se pregačama koje su napravili od smokvina lišća. U tom događaju glavnu i to negativnu ulogu ima zmija za koju je rečeno: „zmija bijaše lukavija od sve zvjeradi što je stvori Jahve, Bog.“ (Post 3,1). U hebrejskom izvorniku primjećuje se znakovita igra riječi u tom opisu zmije s prethodnim podatkom da su čovjek i njegova žena bili goli, a nisu osjećali stida. Naime, za pridjev „goli“ u Post 2,25 stoji hebrejska riječ *‘ārūmmîm*, a pridjev „lukav“ kojim se u Post 3,1 opisuje zmija na hebrejskom glasi *‘ārūm*. Radi se o riječima koje imaju različito značenje, ali se izgovaraju veoma slično. No, ta sličnost u izgovoru može nas asociirati i na sličnost u značenju. Naime, možemo primijetiti da zmija nije samo lukavija od ostale zvjeradi, nego je ona u usporedbi s ostalim životinjama gola. Zmija, za razliku od mnogih drugih životinja, nema ni perja, ni vune ni krzna pa tako, zbog svoje zle uloge u čovjekovu grijehu, predstavlja lošu stranu golotinje koju će ljudi opaziti tek nakon što

počine grijeh. Umjesto da postanu „kao bogovi“, što im je obećavala zmija, oni će postati sličniji samoj goljoj zmiji.

U svakom slučaju, ono što ovdje smatramo važnim za našu temu jest da se zmija na početku pripovijedanja o prvom grijehu ne spominje sama. Istaknuto je njezina posebnost u odnosu na ostale zvijeri. Ona je od svi njih lukavija. No ta tvrdnja ostavlja dojam kako ni druge životinje nisu u potpunosti nevine u događaju koji će uslijediti. Naime, zmija će navesti ljude na grijeh zato što je u tome spretnija od ostale zvjeradi, ali time nije rečeno da su sve ostale životinje u potpunosti bezazlene i dobre. Tako je pripovijedanje o prvom ljudskom grijehu s obzirom na životinje u dramatičnom kontrastu s neposredno prethodnim opisom stvaranja životinja, koje je Bog stvorio da budu čovjeku pomoć. Umjesto toga, one mu postaju smrtna opasnost. Čini se da realnost zla u svijetu nije mogla biti opisana na potresniji način.

U nastavku pripovijedanja o čovjekovu grijehu izričito se u aktivnoj ulozi spominje samo zmija i to na način koji ne odgovara njezinoj prirodnoj stvarnosti. Naime, zmija u ovom pripovijedanju govori, a to da životinje govore karakteristično je za književnu formu basne, pa nam je to uputa da čitavi tekst treba čitati na prenesenoj razini. Zmija ovdje zapravo nije zmija nego predstavlja poosobljenje zla koje će u kontekstu čitave Biblije biti prepoznato kao đavao ili Sotona. (usp. Otk 12,9).

Nije posve jasno zašto je za tu ulogu pripovjedač izabrao baš zmiyu, ali možemo pogledati što je ona značila drugim okolnim narodima. U starom Egiptu postojao je bog Apopis, simbol iskonskog kaosa, koji se prikazivao u obliku divovske zmiye i smatralo ga se smrtnim neprijateljem boga – Sunca Raa.²¹ U Kanaanu je zmija bila obožavana, u nju se gledalo kao donositeljicu sreće, mudrosti i života.²² Moguće je da biblijsko pripovijedanje kombinira ta dva pogleda na zmiyu. S jedne strane ona obećava mudrost i sreću, a u stvari donosi kaos.

U svakom slučaju, bila to zmija ili netko drugi, biblijski pisac ističe da grijeh nije došao od samoga čovjeka, nego se radi o tome da je čovjek zaveden od nekoga drugoga bića koje se izopačilo i izokrenulo svrhu zbog koje je stvoreno. Umjesto da čovjeku bude pomoć, zbog čega je kao i ostale životinje stvorena i zmija, ona čovjeka

²¹Usp. Didier Colin, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., s. v. „zmija“.

²²Usp. Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga Postanka, glava 1 – 11*, 148.

vodi u propast.²³ No, kako rekosmo, zmija u ovom kontekstu predstavlja Sotonu, za kojeg onda također vrijedi da je izopačeno biće koje je iznevjerilo svrhu svoga postojanja. U Knjizi Postanka to se izričito ne spominje niti se uopće govori o stvaranju duhovnih bića tj. onih koja nisu ni životinje ni ljudi, ali se u usporedbi sa zmijom nameće takav zaključak.

U tom smislu, zmija u ovom odlomku nastupa kao Sotona, a to je lik koji čovjeku želi predstaviti krivu sliku Boga i navesti ga da prekrši Božju zapovijed.

Znakovito je da se zmija u tu svrhu obratila ženi koja je prethodno također predstavljena kao rješenje problema čovjekove samoće. I to ne djelomično kao što su to životinje, nego potpuno. Ženu je čovjek prepoznao kao sebi ravnu, to jest, ona je ispunila Božju nakanu da čovjeku stvori pomoć kao što je on. Međutim, i tu se umiješalo zlo. Zavedena od zmije žena je ubrala plod sa stabla s kojega je jedinoga od svih stabala u vrt Bog čovjeku zabranio jesti, i dala svomu mužu da i on jede, te je dovršen grijeh koje je već započeo u trenutku kada se žena upustila u razgovor sa zmijom.

b) Post 3,13

Nakon što je uspjela navesti ljude na grijeh čini se da se zmija povlači sa scene i ostavlja ljude gole i same sa njihovim grijehom. No, ona je ipak tu. Kada je u pripovijedanju o prvom ljudskom grijehu na scenu stupio Bog, o komu se do sada govorilo samo kao o predmetu razgovora između zmije i žene, čovjek i žena su se pred njim sakrili jer se spoznali da su goli. Bog pak zove čovjeka, a on se odaziva prebacujući krivnju na ženu, a potom žena prebacuje krivnju na zmiju. Tako je drugi spomen zmije u ovom pripovijedanju sadržan u riječima koje izgovara žena. Zmija je predstavljena kao glavni krivac preko kojega je u svijet ušao grijeh.

c) Post 3,14-15

U nastavku pripovijedanja Bog se obraća izravno svim trima akterima u prethodnom događaju i to ovime redom: zmija, žena, muškarac. Dakle, Bog se najprije obraća zmiji i izriče joj kaznu zbog toga što je učinila. Kazna se izgovara u dva dijela.

Prvo, Bog nad zmijom izriče prokletstvo: „Kad si to učinila, prokleta bila među svim životinjama i svom zvjeradi divljom! Po trbuhu svome puzat ćeš i zemlju jesti sveg

²³Usp. Anto Popović, *Biblijske teme. Egzegetsko-teološka analiza odabranih tekstova Starog i Novog zavjeta s Dodatkom*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., 25.

života svog!“ (Post 3, 14). Budući da je prokletstvo izravna suprotnost blagoslovu koji obilježava Božje stvaranje, na prvi pogled čini se da ovdje imamo jedan anti-kreativni element. Međutim, prokletstvo koje Bog ovdje izriče zmiji ne dokida u potpunosti sadržaj Božjega stvaralačkoga blagoslova koji se u prvom redu sastoji u sposobnosti razmnožavanja. Prokletstvo zmije ne sastoji se u tome da je osuđena na nestanak, nego se sastoji u puzanju i jedenju zemlje.

Sada je opravdano pitati se kakav je izgled imala zmija prije nego ju je Bog prokleo i kojom se hranom hranila. Budući da zmija pripada kopnenim životinjama, gmizavcima, mogli bi pretpostaviti da je više ili manje sličila svim drugim gmizavcima te se hranila istom hranom kao i ostali gmizavci. Dakle, zmija je imala noge za kretanje. Međutim, podsjetimo da se u ovom propovijedanju istina o grijehu pripovijeda u formi basne koju treba čitati u prenesenom značenju, a ne tražiti odgovore na pitanja koja se tiču isključivo biološkoga područja. Bibličar Adalbert Rebić piše: „pisac promatra život i sudbinu zmije svojim ljudskim očima, pa ono što je inače za samu zmiju naravno i posve prirodno smatra sa svog ljudskog stajališta kao sramotu, poniženje i kaznu za grijeh. Zmija je i prije čovjekova pada gmizala trbuhom po zemlji jer je takvo njeno prirodno ustrojstvo. Nije, dakle, gmizanje zmije trbuhom po zemlji posljedica istočnog grijeha, mada inače posljedice istočnoga grijeha pogađaju i zmiju kao što, uostalom, pogađaju i svu stvorenu stvarnost.“²⁴

Drugim riječima, tu se ne radi o pitanju je li zmija prije ovoga događaja ili ne imala noge, nego se želi reći kako zlo i grijeh svakoga tko ga počinu dovodi u ponižavajući položaj. Tako će zbog zla koje je počinila, zmija biti u ponižavajućem položaju u odnosu na sve ostale životinje. Ovo je u pripovijedanju o grijehu drugi put da se uz zmiju spominju i druge životinje. Oba puta radi se o usporedbi. U prvom slučaju zmija je predstavljena kao lukavija od sve ostale zvjeradi, pa se činila da je od njih na neki način viša, a sada, nakon što je navela ljude da prekrše Božju zapovijed, zmija postaje najbjednija od svih životinja.

Sramotno i ponižavajuće puzanje čini zmiju udaljenom i od Boga,²⁵ a zemlja, odnosno prah koji zmija jede znak je smrti, tako da hranu koju zmija jede nije nešto što

²⁴Adalbert Rebić, *Stvaranje svijeta i čovjeka. Egzegeza i biblijska teologija Post 1 – 3 s uvodom u Petoknjžje*, 144.

²⁵Usp. Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga Postanka, glava 1 – 11*, 157.

će je nasititi, nego će je ubijati.²⁶ Tako će se na zmiji ostvariti ono što je ona učinila ljudima, kada ih je navela da umjesto da se hranom koju im je Bog dao da žive, pojedu plod sa stabla koje donosi smrt.

Prema tome, zmija koje je na početku nastupila kao netko komu je do ljudi stalo više nego Bogu, razotkriva se kao čovjekov smrtni neprijatelj. U tom smislu u nastavku izricanja kazne Bog kaže zmiji: „Neprijateljstvo ja zamećem između tebe i žene, između roda tvojeg i roda njezina: on će ti glavu satirati, a ti ćeš mu vrebati petu.“ (Post 4,15).

U navedenim riječima ne radi se samo o neprijateljstvu između zmije i žene, nego između zmije i čitavoga ljudskoga roda koji je rođen od žene. Na prirodnoj iskustvenoj razini taj odnos između zmije i ljudskoga roda lako je razumjeti jer postoje mnoge zmije otrovnice koje su čovjeku smrtna prijetnja i ljudi zbog toga često ubijaju zmije. Međutim, odnos o kojem se govori u Post 4,15, tradicionalno se tumači na višoj razini, tako da u kršćanskoj teologiji od najranijih vremena ovaj redak ima status praevanđelja, to jest prvoga navještaja dolaska spasitelja ljudskoga roda koji će biti rođen od žene. Tako se u duhovnom smislu u ženinu rodu koji će zmiji tj. Sotoni satirati glavu prepoznaje Isus Krista, a u ženi koja je rod rodila njegovu majku Mariju. No ta teološka tema nadilazi temu našega rada. Ostajući u okviru istraživanja što se u biblijskoj prapovijesti kaže o životinjama, ovdje još možemo primijetiti da se u Post 3,15 govori o neprijateljstvu koje je uspostavljeno samo između čovjeka i zmije, i u njega nisu uključene ostale životinje.²⁷ Na početku ovoga odlomka primijetili smo kako to što je zmija lukavija (u negativnom smislu riječi) od ostale zvjeradi, ne znači da su druge životinje potpuno bezazlene i bezopasne. No, Božja kazna ne izriče se nad zmijom zbog njezinih zlih karakteristika, nego zbog zla koje je doista učinila. A druge životinje, bez obzira kakve po sebi bile, nisu u ovom slučaju aktivno učinile nikakvo zlo. Jedino bismo mogli reći da su i one propustile čovjeku biti od pomoći da ne nasjedne na zmijinu prevaru.

d) Post 3,21

²⁶Usp. PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA., „Što je čovjek?“ (Ps 8,5) Putovanje kroz biblijsku antropologiju, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2022., br. 320.

²⁷Usp. Anto Popović, *Biblijske teme. Egzegetsko-teološka analiza odabranih tekstova Starog i Novog zavjeta s Dodatkom*, 41 – 42.

Posljednji element koji se u pripovijedanju o prvom grijehu odnosi na životinje jest Božje odijevanje čovjeka krznom: „I načini Jahve, Bog, čovjeku i njegovoj ženi odjeću od krzna pa ih odjenu.“ (Post 3,21).

Ovo pravljenje odjeće od krzna odvija se bez prisutnosti čovjeka, neovisno o njemu te tako podsjeća na stvaranje čovjeka i žene. Odijevanje odjećom od krzna nije dio kazne zbog čovjekova grijeha, nego slijedi nakon što je ona izrečena. Štoviše, ovaj Božji čin pokazuje njegovi brigu za čovjeka. Hebrejski pojam *kāṭānōwt* *’ōwr* (haljina od kože) kojim se opisuje odjeća označava kićenu haljinu, što znači da pokriva čitavo tijelo i tako se razlikuje od pregače koja je pokrivala samo bokove. To znači da je Bog prije nego ga je potjerao iz edenskoga vrta zaštitio čitavog čovjeka, ne samo njegove ranjive dijelove.²⁸

U svakom slučaju, ono što se tiče teme našega reda jest podrijetlo krznene odjeće koju je Bog načinio i dao čovjeku, jer je u tu svrhu morala biti ubijena životinja, što znači da je narušeno početno idealno stanje svijeta. Prema prvotnom Božjem planu čovjek ne samo da nije morao ubijati životinje da bi se prehranio, nego ih nije morao ubijati ni radi pravljenja odjeće. Naime, to što su muškarac i žena prije grijeha bili goli, a nisu osjećali stida, podrazumijeva da im odjeća nije bila ni potrebna. U pripovijedanju o čovjekovu grijehu uopće se ne govori o odjeći kao sredstvu kojim bi se čovjek štitio od zime ili od vrućine, nego kao o zaštiti čednosti koja ja bila narušena grijehom. Prvu odjeću (pregače) načinili su sami ljudi od smokova lišća, ali im je potpunu odjeću dao Bog načinivši je od krzna. Budući da je to učinio sam Bog, životinja koja je u tu svrhu morala biti ubijena ima status žrtve čija je svrha uređivanje odnosa između Boga i ljudi.

²⁸Usp. Domagoj Runje, Stid u Post 2,25 – 3,21, *Crkva u svijetu*, 51 (2016.) 3, 408 – 409.

2. ŽIVOTINJE U RAZDOBLJU PRIJE POTOPA

Nakon grijeha prvih ljudi nastavlja se u Knjizi Postanka pripovijedanje o povijesti ljudskoga roda koje je obilježeno širenjem zla u svijetu do te mjere da je u jednom trenutku Bog odlučio uništiti sva živa bića na zemlji. Ipak, zahvaljujući pravednom Noi nije došlo do potpunog uništenja života na zemlju o čemu govori pripovijesti o potopu u kojoj je posebna pažnja posvećena životinjama (Post 6 – 9). No, u ovom poglavlju promotrit ćemo tekstove koji govore o životinjama u razdoblju biblijske prapovijesti koje obuhvaća vrijeme nakon grijeha prvih ljudi do pripovijedanja o potopu. To razdoblje podijelili smo na tri dijela. Prvo je pripovijedanje o Kajinu i Abelu; zatim Kajinovo potomstvo te vrijeme neposredno prije potopa.

2.1. Pripovijedanje o Kajinu i Abelu

Cjelokupno pripovijedanje o Kajinu i Abelu obuhvaća tekst Post 4,1-16, ali za našu temu važan je samo prvi dio: „Čovjek pozna svoju ženu Evu, a ona začne i rodi Kajina, pa reče: „Muško sam čedo stekla pomoću Jahve!“ Poslije rodi Abela, brata Kajinova; Abel postane stočar, a Kajin zemljoradnik. I jednoga dana Kajin prinese Jahvi žrtvu od zemaljskih plodova. A prinese i Abel od prvine svoje stoke, sve po izbor pretilinu. Jahve milostivo pogleda na Abela i njegovu žrtvu, a na Kajina i žrtvu njegovu ni pogleda ne svrati. Stoga se Kajin veoma razljuti i lice mu se namrgodi. I Jahve reče Kajinu: »Zašto si ljut? Zašto ti je lice namrgođeno? Jer ako pravo radiš, vedrinom odsijevaš. A ne radiš li pravo, grijeh ti je kao zvijer na pragu što na te vreba; još mu se možeš oduprijeti.« Kajin pak reče svome bratu Abelu: »Hajdemo van!« I našavši se na polju, Kajin skoči na brata Abela te ga ubi.“ (Post 4,1-9)

U nastavku (Post 4, 10-16) govori se o Božjoj reakciji i kažnjavanju Kajina, ali se u tome kontekstu ne spominju životinje. U prvom dijelu koju smo i naveli životinje se spominju na dva mjesta. Prvo kao žrtveni prinos Abela koji je bio stočar, i drugo zvijer kao personifikacija grijeha koji vreba na Kajina zbog njegove zavisti prema bratu.

2. 1. 1. *Žrtva Abela stočara*

Osim podataka o rođenju Kajina i Abela od kojih je prvi postao zemljoradnik, a drugi stočar, nemamo nikakvih informacija o njihovom životu sve do trenutka kada su već kao odrasle

osobe Jahvi prinijeli žrtvu. Kajin je kao zemljoradnik prinio žrtvu od plodova zemlje, a Abel stočar prinio je žrtvu od prvine svoje stoke. Prema tome prvi spomen životinja u ovom propovijedanju zapravo nije povezan sa žrtvom koju je Abel prinio nego s time da je bio stočar. U hebrejskom izvorniku za riječ stočar stoji izraz *rō 'ēh šōn*, što doslovno znači čuvar stada, pri čemu se najvjerojatnije radi o stadu ovaca ili druge stoke sitnoga zuba. Prema tome, životinje su u ovom kontekstu prije svega spomenute kao stvorenja za koja čovjek čuva i za koje se brine. No, premda se o davanju mesa za hranu u Bibliji govori tek nakon potopa, možemo reći da kontekst pripovijedanja o Kajinu i Abelu podrazumijeva da Abel nije stoku samo čuvao, nego je njome i gospodario u smislu da se njome hranio i pravio odjeću. Takvom shvaćanju ide u prilog upravo to što je nakon Kajina, koji je prinio Jahvi žrtvu od plodova zemlje, i Abel prinio žrtvu od svoje stoke.

U pripovijedanju nemamo nikakva detaljnijeg opisa načina prinošenja žrtve što sugerira da je drevnim pretpostavljenim čitateljima Knjige Postanka to moralo biti poznato i nije trebalo tumačiti. Budući da se ovdje ne radi o žrtvovanju u nekom svetištu, možemo pretpostaviti da se radi o vrlo jednostavnom obredu u skladu s običajima nomada ili polunomada koji su podizali žrtvenike pod otvorenim nebom i na njima zazivljući Boga prinosili životinje ili plodove zemlje.²⁹ Ono što ipak možemo znati jest to da se čovjek prinošenjem žrtve želio približiti Bogu, zahvaliti mu se i pokazati da je ovisan o njegovoj pomoći.³⁰

U biblijskom tekstu uočavamo da stariji brat, Kajin prinosi žrtvu od zemaljskih plodova, a mlađi, Abel, od prvine stoke, po izbor pretilinu. Budući da obojica prinose žrtvu onda se pretpostavlja da su oženjeni i imaju obitelj, iako to nije izričito rečeno. To se pretpostavlja jer je samo glava obitelji – otac mogao prinijeti žrtvu.³¹ Ono što braća prinose uvjetovano je njihovim interesima. Abel se zanima za stoku pa prinosi prvinu stoke dok Kajin obrađuje zemlju i prinosi zemaljske plodove.³² Dakle, oba brata prinose ono što im je nužno za preživljavanje, zato možemo reći da dio svog života prinose Bogu.

Do napetosti dolazi u trenutku kada Bog milostivo gleda tj. prihvaća Abeolovu žrtvu, a na Kajinovu se niti ne obazire. U biblijskom tekstu se ne navode razlozi zbog kojih Bog tako postupuje, osim što je Abelova žrtva opisana s više detalja. Za Kajinovu žrtvu jednostavno se kaže da je prinio žrtvu od plodova zemlje, dok se za Abelovu kaže da je to bila prvina od

²⁹Usp. Xavier Leon-Dufour (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980, s. v. „žrtva“.

³⁰Usp. Adalbert Rebić, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, ³2008., 219.

³¹Usp. Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga Postanka, glava 1 – 11*, 193.

³²Usp. Slađana Babijanski, *Žrtve u Svetom Pismu, Kateheza: časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih*, 34 (2012.) 3 – 4., 229.

njegove stoke i sve po izbor pretilina. Ipak, ne možemo samo na temelju bogatijega opisa Abelove žrtve zaključiti da je Kajinova žrtva u nečemu bila manjkava. U kontekstu čitave Biblije imamo u Poslanici Hebrejima tumačenje da je Abelova žrtva bila bolja od Kajinove zbog njegove vjere: „Vjerom Abel prinese Bogu bolju žrtvu nego Kajin“ (Heb 11,4). To znači da se prednost Abelove žrtve u odnosu na Kajinovu nije sastojala u samoj materiji od koje se žrtva sastojala, nego u stavu kojim je prinesena.

Na tom tragu Celestin Tomić tvrdi kako Abel prinoseći za žrtvu prvinu od svoje stoke izražava svoje najdublje osjećaje, vjeru i ljubav prema Stvoritelju, dok bi kod Kajina za koga se ne navodi da je prinio prvinu to nedostajalo. Na taj način Kajin ne prinosi ni sebe, ni svoj život Bogu i tako ne dolazi do pomirenja s Bogom. U konačnici prinošenje je isprazno i ne služi ničemu.³³ Nadalje, Adalbert Rebić tvrdi da „Abel žrtvuje čista srca, dobre volje i s pravom nakanom, a Kajin se naprotiv ljuti jer mu žrtva nije bila mila Bogu. Ljuti se vjerojatno zbog toga što mu zemlja uslijed suše nije rodila; ljuti se zbog toga na samog Boga. Abel nije toliko ovisio o suši jer je on svoja stada mogao pomicati iz kraja u kraj, pa je uvijek mogao zadovoljno Bogu žrtvovati.“³⁴

Za razliku od dvaju spomenutih autora koji pokušavaju uočiti razliku između Kajinove i Abelove žrtve Anto Popović naglašava da Božje prihvaćanje samo Abelove žrtve ostaje zagonetno. U tom zagonetnom se krije Božje djelovanje. Kajin ne prihvaća tu zagonetnost pa odlučuje ubiti brata.³⁵

Smatramo da je ovo posljednje tumačenje najvjernije tekstu, jer u njemu nije izričito rečeno zbog čega je Bog milostivo pogledao Abelovu žrtvu, a Kajinovu nije ni pogledao. Ipak, ne možemo mimoići činjenicu da se žrtva koju je Bog prihvatio sastojala od životinje. Stoga, premda se ovo pripovijedanju u nastavku usredotočuje na odnos između dvojice braće, a ne između njihovih žrtvenih prinosa, možemo zaključiti da Božje prihvaćanje Abelove žrtve valorizira stočarski zanat i ozakonjuje ubijanje životinja u kultne svrhe, što će biti potvrđeno i u Noinoj žrtvi nakon potopa (Post 8,20-21) te u mnogobrojnim starozavjetnim bogoslužnim propisima. Prema tome, Abelova žrtva na prvim stranicama Knjige Postanka naviješta važnu i nezamjenjivu ulogu životinja u drevnom bogoslužju.³⁶

³³Usp. Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga Postanka, glava 1 – 11*, 194 – 195.

³⁴Adalbert Rebić, *Biblijska prapovijest (Post 1 – 11). Egzegetsko-teološka obrada prvih jedanaest poglavlja Knjige Postanka s uvodom u Mojsijevo Petoknjžje*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970., 198.

³⁵Usp. Anto Popović, *Biblijske teme. Egzegetsko-teološka analiza odabranih tekstova Starog i Novog zavjeta s Dodatkom*, 51 – 52.

³⁶Usp. PAPIŃSKA BIBLIJSKA KOMISIJA., „Što je čovjek?“ (*Ps 8,5*) *Putovanje kroz biblijsku antropologiju*, br. 147.

2. 1. 2. Grijeh kao zvijer na Kajinovu pragu

Premda Jahve nije pogledao na Kajinovu žrtvu to ne znači da je ignorirao samoga Kajina. Štoviše, u čitavom pripovijedanju o Kajinu i Abelu Jahve zapravo neusporedivo više komunicira s Kajinom nego s Abelom. Zapravo, osim što je milostivo pogledao na Abelovu žrtvu, nije zapisana ni jedna riječ koju je Jahve uputio Abelu, dok se Kajinu obraća čim je primijetio da je ljut i namrgođen. Naravno da je Jahvi poznat razloga takvoga Kajinova stanja i on ga zbog njegove ljutnje i namrgođenosti ne osuđuje nego ga upozorava da u takvom stanju na nj vreba grijeh kojemu se još uvijek može oduprijeti. U hrvatskom prijevodu (KS) taj grijeh opisan je kao „zvijer na pragu što na te vreba“. No moramo reći da je u odnosu na hebrejski izvornik to prilično slobodan prijevod jer u njemu nema riječi koja doslovni znači zvijer. Naime, u Post 4,7 nalazimo izraz *lappetaḥ ḥaṭṭāt rōḇēš* koji doslovno prevodimo „na vratima grijeh koji vreba“. Postavljamo stoga pitanje zbog čega je prevoditelj preveo taj izraz umećući riječ zvijer, koja ne postoji u izvornom tekstu. Odgovor se može naći u tome što se u hebrejskom tekstu imenica *ḥaṭṭāt*, koja je subjekt u rečenici, ne slaže u gramatičkom rodu s participom *rōḇēš* koji ima ulogu predikata, jer je imenica *ḥaṭṭāt* ženskoga, a particip *rōḇēš* muškoga roda. Anto Popović nudi rješenje tako da particip *rōḇēš* shvatimo ne kao jednostavni particip tj. glagolski pridjev koji bi se sa svojom imenicom trebao slagati u rodu i broju, nego kao poimeničeni particip, tj. imenski predikat.³⁷ U tom slučaju riječ *rōḇēš* označava biće koje leži i vreba u zasjedi te se može shvatiti i kao životinja – predator – koja ovdje označava personificirano zlo. Grijeh je dakle, predator koji leži i vreba da napadne onoga tko mu se primakne. Budući da je u opisu prvoga grijeha zlo personificirano u liku zmije, nakon što se prethodno životinje spomenute u pozitivnom svjetlu kao bića koja su stvorena da budu pomoć čovjeku, možemo s time u pripovijedanju o Kajinu i Abelu uočiti određenu paralelu. I u ovom događaju životinje su najprije spomenute na pozitivan način, tj kao Abelov žrtveni prinos koji se Jahvi svidio, a ubrzo zatim grijeh koji će Kajin počiniti opisan je kao predator koji leži i vreba da ga napadne.

2.2. Životinje i Kajinovo potomstvo

³⁷ Usp. Anto Popović, „Ako činiš dobro, vedrinom odsijevaš“ (Post 4,7a) Tekstualne nejasnoće i teološka poruka Knjige Postanka 4,7, *Bogoslovska smotra*, 90 (2020.) 1, 96 – 98.

Nakon što je Kajin ubio svoga brata Abela stočara, Bog ga je kaznio time što će biti vječni skitalica na zemlji (Post 4,12). Za zemljoradnika koji je vezan uz zemlju koju obrađuje to je teška kazna. Kajin je po Božjoj zapovijedi otišao s plodne zemlje na kojoj je živio, ali se u nastavku ne propovijeda o njegovu lutanju, nego se kaže da je otišao u zemlju Nod istočno od Edena i ondje se nastanio (Post 4,16). Potom, u odlomku Post 4,17-24 nalazimo neke podatke o Kajinovu potomstvu. Ne navodi se ime njegove žene, niti je jasno je li s njom imao djece prije događaja s Abelom. Spominje se ime samo jednoga njegova sina koji se zvao Henok te ne računajući samoga Kajina ukupno imamo niz od pet naraštaja u kojima je navedeno samo po jedno ime u izravnoj liniji od oca prema sinu. To su: Kajinov sin Henok, zatim Irad – Mehujael – Metušael – Lamek. Tek s Lamekom koji je imao dvije žene, Adu i Silu, Kajinovo se potomstvo grana na više strana te se navodi zanat Lamekovih, tj. Adinih i Silinih sinova.

Za našu temu važan je Adin sin Jabal za kojega je rečeno da je „praotac onih što pod šatorima žive sa stokom“ (Post 4, 20). Spomenimo da je njegov brat Jubal praotac onih koji sviraju na liru i sviralu, dok je Silin sin Tubal-Kajin praotac onih koji kuju bakar i željezo. Još se spominje i ime Tubal-Kajinove sestre koja se zvala Naama, ali se ne navodi njezino zanimanje.

Što se tiče Jabala, praoca onih koji žive pod šatorima sa stokom, najprije treba zapaziti da se tek u šestom naraštaju od Kajina u njegovu potomstvu pojavljuje lik koji je imao isto zanimanje kao i Kajinov brat Abel. Jabal se ne spominje ni na jednom drugom mjestu u Bibliji, ali podatak da je on praotac onih koji pod šatorima žive sa stokom sugerira da u njemu svoga pretka trebaju vidjeti svi stočari, premda je Kajinovo potomstvo stradalo u potopu. Jednako tako mogli bismo praocem stočara smatrati i Abela, premda prema Bibliji on uopće nije imao potomstva.

U svakom slučaju, životinje su u ovom kontekstu spomenute kao stvorenja s kojima čovjek dijeli svoj životni prostor. Nije potpuno jasno misli li se pri tome da čovjek živi u prostoru namijenjenom za životinje, ili uvodi životinje pod svoj šator. Da su postojali šatori za stoku potvrđeno je u 2Ljet 14,14, ali to ne isključuje redoviti zajednički život ljudi i životinja pod istim krovom.

Ono što je važno jest da ovdje prvi put nakon Abela imamo opet valorizaciju stočarskoga zanimanja, koje je bilo tipično za Hebreje kao polunomadski narod koji je u najstarijem razdoblju svoje povijesti živio pod šatorima.

Područje na kojem su živjeli bilo je klimatski povoljno za uzgoj ovaca i koza, goveda i magaraca.³⁸ Životinje koje su uzgajali nisu služile samo za žrtvovanje već su bile neophodne za preživljavanje. Od stoke sitnog zuba, ovaca i koza, dobivalo se mlijeko koje bi služilo za izradu sira i maslaca. Tu je još i meso za hranu te vuna za pravljenje odjeće i pokrivača, a kozja koža koristila se za izrađivanje šatora,³⁹ koji su obično bili visoki do dva metra, a koža od kojih su napravljeni bila je razapeta među kolcima zabodenim u zemlju. Tako postavljeni šatori lako su se mogli skupiti, prenijeti i ponovno postaviti drugdje, što je omogućavalo pokretljivost i ljudi i životinja.⁴⁰ Prema tome zajednički život ljudi i životinja pod istim šatorom podrazumijeva i njihovo zajedništvo na putu kada je trebalo tražiti novu pašu ili se seliti s jednoga mjesta na drugo iz bilo kojega razloga.

2.3. Govor o životinjama neposredno prije potopa

Nakon podataka o Kajinovu potomstvu doznajemo da su Adam i njegova žena dobili još jednoga sina imenom Šet za kojeg je njegova majka kada ga je rodila rekla „Bog mi dade drugo dijete mjesto Abela, koga ubi Kajin.“ (Post 4,25). Budući da Šet dolazi na mjesto Abela možemo se upitati je li onda i on poput svoga ubijenoga brata bio stočar. O tome biblijski tekst šuti. Isto tako u Post 5,1-32, gdje se navodi Adamovo potomstvo po Šetovoj liniji sve do Noe i trojice njegovih sinova, nemamo nikakvih podataka o zanimanjima Adamova, odnosno, Šetova potomstva. Tek se za Nou, na usta njegova oca Lameka kaže: „Ovaj će nam pribavljati, u trudu i naporu naših ruku, utjehu iz zemlje koju je Bog prokleo.“ (Post 6,29). Te riječi sugeriraju da je Noa bio zemljoradnik, a ne stočar, premda će kasnije u pripovijedanju o potopu imati ključnu ulogu u spašavanju opstanka svih životinjskih vrsta.

U razdoblju neposredno prije početka potopa životinje se spominju izričito tek u Post 6,7 gdje zbog čovjekove pokvarenosti Bog odlučuje uništiti sva bića i kaže: „Ljude koje sam stvorio izbrisat ću s lica zemlje – od čovjeka do zvijeri, puzavce i ptice u zraku – jer sam se pokajao što sam ih napravio.“ Te riječi znače da je od početka stvaranja do ovoga trenutka došlo do takvoga nesklada među stvorenjima koje Bog više nije moga podnijeti. Prisjetimo se da je Bog stvarajući pojedina stvorenja svakome dao njegov životni prostor i hranu. Vodenim

³⁸Usp. Saša Zavrtnik, Damir Žubčić, Čiste i nečiste životinje i životinje za žrtvovanje i klanje u starih Hebreja, *Veterinarska stanica*, 48 (2017.) 5, 402 – 403.

³⁹Usp. Adalbert Rebić, *Biblijske starine*, 35; Vidi također Saša Zavrtnik, Damir Žubčić, *Zdravi međuodnos ljudi i životinja. Mudrost starih Hebreja*, Redak, Split, 2018., 30.

⁴⁰Usp. Adalbert Rebić, *Biblijske starine*, 82 – 83.

životinjama sve vrste voda, letačima svod nebeski, a stoci, gmizavcima i zvjerima zemaljskim kopno na kojem ih je raspodijelio i to tako da je stoka uz ljude, gmizavci na površini zemlje ili malo ispod nje te je zvjerima dao divljinu. Isto tako ljudi i životinje nisu suparnici ni po pitanju prehrane, iako su svi stvoreni kao biljojedi ne jedu svi isto bilje. Tako su plodonosna stabla tj. povrće i voće rezervirana za čovjeka, a trava za životinje. Međutim, ti skladni odnosi poremećeni su grijehom.

Što se tiče čovjekove odgovornosti, on je doista kriv za zlo koje se raširilo po zemlji jer je on mogao birati između dobra i zla, ali je nažalost izabrao zlo koje ga vodi u propast.⁴¹ Tako smo mogli vidjeti da od prvoga grijeha Adama i Eve pa preko Kajinova ubojstva Abela imamo progresivno širenje zla na zemlji koje je dovelo do opće pokvarenosti i nepravde. Stoga možemo razumjeti Božju odluku da na neki način prekine taj lanac zla. No, opravdano je pitati kako su životinje povezane sa ljudskim opačinama i zašto bi one plaćale prijestupe ljudi.

Smatramo da na temelju prethodnih poglavlja Knjige Postanka možemo za to navesti dva razloga. Prvi je taj što su životinje u liku zmijske imale aktivnu ulogu u prvom čovjekovu grijehu. A drugi razlog je jednostavno taj što svako čovjekovo djelovanje ima posljedice na sva ostala stvorenja. Budući da zbog prvoga čovjekova grijeha zemlja postala prokleta, to prokletstvo zahvatilo je i sva živa bića koja na njoj žive. U tekstu kojim se opisuje razdoblje od rođenja Adamova sina Šeta do Noe u čije je vrijeme Bog na zemlju pustio potop, ne navodi se ni jedno izdvojeno zlo koje bi počinile životinje, ali tvrdnjom da „se svako biće na zemlji izopačilo“ (Post 6,12) rečeno je da i one imaju svoj udio u općoj pokvarenosti i nepravdi kojom se ispunila zemlja. Na zagonetan način u čitav svijet ušlo je nasilje i ono među svim stvorenjima narušava božanski sklad.⁴²

Stoga, kao što je u opisu prvoga čovjekova grijeha, Bog kaznio i zmijsku koja ga je navela na grijeha, tako će sada kada se sva zemlja ispunila nepravdom kazniti i sva ostala živa bića. Ipak, ta kazna neće biti potpuno uništenje života na zemlji jer je pravedni Noa našao milost u Božjim očima. Bog će na zemlju pustiti potop, ali će se po Božjoj zapovijedi Noa pobrinuti da se spasi po par od svih životinja tako da se sačuvaju sve životinjske vrste. Pri tome pak valja uočiti da se u navođenju životinja koje je Bog odlučio izbrisati s lica zemlje navode kopnene, zvijeri i ptice, a izostaju životinje koje imaju svoje stanište u vodi. To je i logično, jer kiša i

⁴¹Usp. Raymond E. Brown i dr., *Biblijska teologija Starog i Novog zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, ²1993., 199 – 200.

⁴²Usp. Jean – Louis Ska, U znaku duge. Biblijski izvještaj o potopu (Post 6 – 9), *Služba Božja*, 50 (2010.) 3, 281 – 283.

potop koji će uslijediti njih ne pogađa na isti način kao što pogađa ostale životinje. Zato vodena bića jednostavno nisu spomenuta ni u Božjim riječima da će sva bića izbrisati sa lica zemlja niti u njegovoj odluci da će se preko pravednoga Noe ipak pobrinuti za njihov opstanak na zemlji i nakon kazne potopa.

3. ŽIVOTINJE U PRIPOVIJEDANJU O POTOPU I NEPOSREDNO POSLIJE POTOPA

U ovom poglavlju obuhvaćamo tekst od početka Noine povijest u Post 6,9 gdje počinje pripovijedanje o potopu pa sve do prvoga spomena Abra(ha)ma u Post 11,26 gdje završava biblijska prapovijest i počinje povijest Abrahama i Božjega izabranoga naroda.

3.1. Dvije zapovijedi o uvođenju životinja u korablju

Pripovijedanje o potopu najavljeno je na svoj način već u Post 6,5, gdje je rečeno kako se Bog kaje zbog ljudi koji su postali pokvareni i misle samo na zlo te odlučuje uništiti ljude i sva ostala bića. No, u užem smislu ono počinje u Post 6,9 gdje se kao prva osoba spominje pravednik Noa, što odmah ulijeva nadu i najavljuje da će događaj koji slijedi imati dobar ishod. Odmah nakon spomena Noe ponavlja se već najavljeni Božji naum da će uništiti sva bića, ali odmah zatim slijedi zapovijed o gradnji korablje u kojoj će se spasiti čitava Noina obitelj i primjerci svih životinjskih vrsta.

Analiza teksta pokazuje da je biblijskoj pripovijedanje o potopu satkano od dvije verzije iste priče, od kojih se jedna pripisuje *jahvističkom*, a druga *svećeničkom* izvoru, pa u pripovijedanju imamo duplikate.⁴³ Jedan od njih odnosi se i na zapovijed o uvođenju životinja u korablju. Najprije u Post 6,19-20 Bog naređuje Noi da uvede sa sobom u korablju po dvoje od svih životinja prema njihovim vrstama, a kasnije u Post 7,2-3 zapovijeda mu da uzme od svih čistih životinja i ptica po sedam parova, mužjaka i ženku.

⁴³ Popis svih duplikata u biblijskom pripovijedanju o potopu vidi u: Jean – Louis Ska, U znaku duge. Biblijski izvještaj o potopu (Post 6 – 9), 275.

3.1.1. Životinje „po dvoje“

Zapovijed o uvođenju svih životinja po dvoje, odnosno po jedan par svih životinja izrečena je ovako: „A od svega što je živo – od svih bića – uvedi u korablju od svakoga po dvoje da s tobom preživi, i neka bude muško i žensko. Od ptica prema njihovim vrstama, od životinja prema njihovim vrstama i od svih stvorova što po tlu puze prema njihovim vrstama: po dvoje od svega neka uđe k tebi da preživi.“ (Post 6,19-20)

Nakon što je Bog rekao Noi da uvede u korablju svoje sinove, svoju ženu i žene svojih sinova, zapovjedio mu je da uvede i životinje kako bi i one preživjele. Ovdje kao i u prvom opisu stvaranja uočava se razvrstavanje životinja na ptice, gmizavce i životinje prema njihovim vrstama, što je znak da ovaj tekst potječe iz svećeničke predaje kao i Post 1,1 – 2,4. Biblijski pisac nije napisao zbog čega trebaju ući muška i ženska jedinka, ali je po sebi jasno da je to u svrhu razmnožavanja nakon što prežive potop. Zanimljivo je spomenuti da, za razliku od ljudi, takvo spolno diferenciranje među životinjama ne nalazimo ni u prvom ni u drugom opisu stvaranja, što sugerira da se u idealnom svijetu na početku stvaranja nije trebalo brinuti za njihov opstanak. Sada, kada svim bićima prijete životna opasnost, potrebno se pobrinuti da u korablju ne uđe bilo koji par životinja, nego isključivo muško i žensko, jer jedino to osigurava opstanak vrste.

Treba reći da izraz „po dvoje“ u Post 6,19 prevodi hebrejsku riječ *šənayim*, koja je po svom gramatičkom obliku imenica te označava parove nečega.⁴⁴ Tako nam striktno govoreći ostaje nedorečeno koliko je parova pojedinih životinjskih vrsta ušlo u korablju, premda ton pripovijedanja sugerira da je u korablju ušao po jedan par – muško i žensko – od svih živih bića.

Uz brigu za opstanak vrste koja je izraženo u zapovijedi da u korablju uvede po dvoje od svih životinjskih vrsta Bog je Noi naredio da sa sobom uzme svega za jelo tako da bude hrane i za njega i za životinje. Time Noa ispunja ono što je Bog rekao čovjeku na početku stvaranja kada mu je dao da gospodari nad svim životinjama. Sada je jasnije da se to gospodarenje ne sastoji samo u iskorištavanju životinja nego i brizi za njih tako da im se osigura životni prostor, mogućnost razmnožavanja i hrana tj. sve što je potrebno za opstanak svake životinjske vrste.

⁴⁴Usp. Gerhard F. Hasel, Zaleđa za razumijevanje Biblije, *Biblijski pogledi*, 4 (1996.) 2, 128.

3.1.2. „Po sedam parova“ životinja

Zapovijed o uvođenju po sedam parova čistih životinja u korablju potječe od jahvističkog pisca, a izrečena je ovako: „Uzmi sa sobom od svih čistih životinja po sedam parova: mužjaka i njegovu ženku. Isto tako od ptica nebeskih po sedam parova – mužjaka i ženku – da im se sjeme sačuva na zemlji.“ (Post 7,2-3)

Gerhard Hasel smatra da je ovo uvođenje po sedam parova samo nadopuna one neodređene zbirne imenice *šənayim* koja je upotrjebljena u Post 6,19.⁴⁵ Tako je podatak iz 6,19 preciziran u 7,2. Ali postavlja se pitanje zašto je Bog naredio Noi da uvede baš sedam parova životinja? To nam nije posve jasno, ali znamo da biblijski pisac brojeve ne koristi samo kao bi prebrojio ili izmjerio nešto već brojevi u sebi za biblijskog pisca imaju nešto tajanstveno.

Uz to treba primijetiti da se u ovom slučaju ne kaže da Noa treba uvesti u korablju po sedam parova od svih životinja, nego samo od svih čistih životinja i od ptica. S tim podatkom i dalje nam ostaje nejasno zašto se govori baš o sedam parova, ali će nam kasnije postati jasno barem to zašto se radi o više od jednoga para. Naime, nakon prestanka potopa Noa će od čistih životinja i ptica prinijeti žrtve paljenice (Post 8,20), pa se uvođenjem po sedam parova od navedenih stvorenja osigurava njihov opstanak. Jedan dio čistih životinja i ptica Noa će prinijeti za žrtvu, a ostatak će se razmnožavati i osigurati opstanak svoje vrste.⁴⁶

Vidjeli smo da je kao novost u ovom pripovijedanju, za razliku od opisa stvaranja, istaknuto razlikovanje životinja na osnovi spola. Isto tako novost je i razvrstavanje životinja na čiste i nečiste. Taj podatak reflektira obredne propise koje nalazimo u drugim knjigama Petoknjižja, a posebno u Knjizi Levitskog zakonika gdje se čiste i nečiste životinje izričito i navedene (vidi Lev 11). U pripovijedanju o potopu to nije učinjeno detaljno. To ne znači samo da se pretpostavlja kako čitatelj zna koje su životinje i ptice čiste, a koje nečiste, nego je i Noa predstavljen kao čovjek koji poznaje Zakon i prije nego što je on objavljen Mojsiju.

Svoju zapovijed o uvođenju po sedam parova čistih životinja i ptica završava najavom da će do sedam dana pustiti na zemlju dažd koji će trajati četrdeset dana i četrdeset noći. Tako opet imamo tajanstveni broj sedam, ali je jasno da se taj broj ovdje odnosi na sedmodnevni tjedan. Budući da su potopne vode nastupile sedmoga dana, to vjerojatno znači da je ulazak u korablju trajao šest radnih dana baš kao i stvaranje svijeta. No, u duplikatu opisa ulaska u

⁴⁵Usp. Gerhard F. Hasel, Zaleđa za razumijevanje Biblije, 128.

⁴⁶Usp. Jean – Louis Ska, U znaku duge. Biblijski izvještaj o potopu (Post 6 – 9), 277.

korablju koji nalazimo u Post 6,13-16 koji se pripisuje jahvističkoj predaji svi su ušli u korablju istoga dana kada je započeo i potop tako što je dažda padao četrdeset dana i četrdeset noći.

U svakom slučaju u potopu će stradati sva bića na zemlji, i ljudi i životinje, osim onih koja s Noom ušla u korablju (Post 7,21-23). Podrazumijeva se da neće stradati bića čije je stanište u vodi, ali se to izričito ne kaže.

3.2. Životinje i prestanak Potopa

Prestanka potopa naviješten je riječima da se Bog sjetio Noe i svih ostalih životinja koje su bile s njime u korablju (usp. Post 8,1). To znači da je Bog na umu imao plan spasenja svih živih bića i taj se plan sada ostvaruje. Posebnu ulogu u opisu prestanka potopa imaju ptice. Nakon što je prestao potop i vode se polako počele povlačiti sa zemlje Noa šalje ptice kako bi izvidio stanje na zemlji. U pripovijedanju se spominju dvije ptice i to gavran i golubica. Gavran pripada skupini nečistih životinja dok golubica pripada skupini čistih životinja. Iz jahvističkog opisa uvođenja životinja u korablju možemo zaključiti da je gavrana bilo samo dvoje to jest jedan par, a golubova, budući da je čista životinja sedam parova. Pogledajmo sada svaku pticu zasebno.

3.2.1. Gavran

Izvještaj o slanju gavrana nalazimo u Post 8,6-7, a glasi ovako: „Kad je izminulo četrdeset dana, Noa otvori prozor što ga je načinio na korablji; ispusti gavrana, a gavran svejednako odlijetашe i dolijetaše dok se vode sa zemlje nisu isušile.“

Tvrđnja kako je gavran nakon što ga je Noa pustio iz korablje odlijetao i dolijetao nije precizna, te se to obično tumači na tri načina.⁴⁷ Prvo tumačenje kaže da je gavran izašao i nije se više vratio u korablju; drugo da nikada nije napustio korablju već je letio oko nje; i treće, izašao je i vratio se. Prvu tezu u svojim djelima zastupaju pojedini ranokršćanski i židovski pisci. Oni tvrde da se gavran nije vratio jer je nečista životinja koja se hrani lešinama pa mu zato nije potrebna hrana kojom se hranio u Noinoj korablji. Lešine je gavran našao da plutaju na površini vode. Ovo tumačenje je problematično zbog rečenice: „dok se vode sa zemlje nisu

⁴⁷Usp. David Marcus, *The Mission of The Raven (Gen 8:7)*, JANES, 20 (2002.) 74 – 77.

isušile“. Koja je onda svrha povratka gavrana kada su se vode osušile? Potrebno se zato vratiti na preostala dva tumačenja.

Rabini, koji zastupaju tumačenje da je gavrano samo letio oko korablje, obrazlažu to gavranovom zabrinutošću za očuvanje svoje vrste. Naime, kao nečista ptica on i njegova ženka bili su jedini par svoje vrste u korablji. Stoga, da je gavrano odletio i negdje naglo poginuo njegova bi vrsta bila izbrisana sa lica zemlje.

Treća skupina, to jest oni koji tvrde da se gavrano vratio u korablju, smatraju da je gavrano pri odlijetanju i dolijetanju donio neku informaciju, ali ona nije sadržana u tekstu.

Uz navedeno postoje i druge tradicije koje se temelje na nedorečenosti opisa gavrano odlijetanja i dolijetanja u Post 8,7. Jedna židovska legenda tvrdi da je gavrano izvorno bijelo perje pocrnjelo, a zbog njegova hranjenja strvinama gavrano postaje slika đavla. Kasnije u kršćanskoj interpretaciji gavrano čak postaje simbol Židova koji ne želi ući u korablju – Crkvu Kristovu.⁴⁸

No, u Bibliji, premda je nečista tj. nejestiva ptica (Lev 11,15; Pnz 14,14;), gavrano uglavnom nema negativne konotacije. Doduše u Izr 30,17 slikovito se govori o gavrano koji će isključivati oko onomu tko ne poštuje oca i majku, a u Iz 34,11 i Sef 2,14 prisutnost gavrano znak je opustošenosti nekoga mjesta. Međutim, u 1Kr 14, 4-6 čitamo da su gavrano hranili proroka Iliju donoseći mu kruh i meso. Job 38,41 i Ps 147,9b i Lk 12,24 govore kako se Bog brine gavranoima za hranu, a u Pjesmi nad pjesmama s gavrano se uspoređuju lijepi crni uvojci zaručnikove kose (Pj 5,11).

U taj niz možemo pribrojiti i govor o gavrano u pripovijedanju o potopu. On je prvo živo biće koje je na neki način ipak riskiralo svoj život da vidi jesu li se vode povukle sa zemlje. Tek nakon njega Noa je iz korablje pustio golubicu.

Gavrano danas nije omiljena životinja jer ga pojedinci povezuju sa donositeljem loših vijesti. Međutim, gavrano je jako inteligentna životinja, a to pokazuje njihova svijest o samima sebi, razlikovanje drugih životinjskih vrsta ili ljudi što znači da mogu razlikovati osobu A od osobe B, osim toga koriste se različitim alatima kako bi došli do hrane te u nekoj mjeri mogu naučiti oponašati ljudski govor.

⁴⁸Usp. Anđelko Badurina i dr., *Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., 265 – 266.

3.2.2. Golubica

Nakon izvještaja o puštanju gavrana dolazi izvještaj o trostrukom Noinom puštanju golubice. On glasi ovako: „Zatim ispusti golubicu da vidi je li voda nestala sa zemlje. Ali golubica ne nađe uporišta nogama te se vrati k njemu u korablju, jer voda još pokrivaše svu površinu; on pruži ruku, uhvati golubicu te je unese k sebi u korablju. Počeka još sedam dana pa opet pusti golubicu iz korablje. Prema večeri golubica se vrati k njemu, i gle! u kljunu joj svjež maslinov list; tako je Noa doznao da su opale vode sa zemlje. Još počeka sedam dana pa opet pusti golubicu: više mu se nije vratila. (Post 8,8-12)

Noa pri svakom puštanju golubice saznaje nešto novo. Pri prvom puštanju saznaje da se vode nisu dovoljno spustile kako bi ptica našla uporišta nogama. Nakon sedam dana uslijedilo je drugo puštanje i tada je golubica tek predvečer donijela svjež maslinov list. Iako se već tada nije trebala vratiti jer je našla uporište nogama, a i hranu, ona se vraća. Nekoliko je mogućih razloga. Prvo, biblijski pisac želi reći da je golubica donijela Noi informacije o stanju na zemlji, a to je da se dio voda povukao. Potom, budući da je donijela maslinov list koji je simbol mira golubica poručuje da se zemlja iz stanja kaosa ponovno vraća u stanje sklada i mira. Osim toga, iz povratka golubice očituje se njen način života, golub je monogamna životinja što znači da čitav život provodi sa istim partnerom, tako se golubica zapravo vraća svom partneru. Ipak pri trećem puštanju golubica se nije više vratila, što je znak Noi da su vode okopnjele te da može izići i pustiti sve ostale životinje van. Tako i golubičin partner može pronaći svoju ženku. No, ako se to i ne dogodi, opstanak ove ptičje vrste je osiguran jer je Noa po Božjoj zapovijedi uveo po sedam parova od svih čistih životinja uključujući i ptice.

Za razliku od gavrana, kojega se spominje i u pozitivnom i u negativnom tonu, golubica je u Bibliji viđena uvijek u pozitivnom svjetlu, ona je simbol ljubavi, vjernosti, čistoće. Veliku važnost golubica ima i u Novom zavjetu tako ju kao žrtvu prinose Marija i Josip nakon Isusova rođenja (usp. Lk 2, 21-24), pojavljuje se pri Isusovu krštenju na Jordanu (Mt 3,13-17; Mk 1, 9-11; Lk 3, 21-22), simbol je Duha Svetoga.

Možemo primijetiti da Isus u svom poučavanju koristi sve tri životinje koje se pojavljuju u biblijskoj prapovijesti: „Budite mudri kao zmije, a bezazleni kao golubovi“ (Mt 10,16) i „Promotrite gavrane! Ne siju niti žanju, nemaju spremišta ni žitnice, pa ipak ih Bog hrani. (Lk 12,24)

3.3. Čovjek i životinje nakon Potopa

U odlomku Post 8,15-19 opisan je izlazak Noe i njegove obitelji te svih životinja iz korablje. Povezanost između Noe i životinja koji su čitavo vrijeme potopa dijelili isti životni prostor izražena je i riječima: „Sa sobom izvedi sva živa bića...“ (Post 8,17a). Dakle životinje iz korablje nisu jednostavno puštene što znači da nisu ni prepuštene same sebi, nego se Noa mora pobrinuti da ih izvede. Uz to Bog, ne izravno životinjama, nego Noi kaže: „neka zemljom vrve, plode se i na zemlji množe!“ (Post 8,17b), a to onda sugerira da se Noa treba pobrinuti da se nakon izlaska iz korablje životinje namnože na zemlji. To na prvi pogled isključuje svako ubijanje životinja, međutim u tekstu koji slijedi Noa od čistih životinja koje su bile u korablju Boga prinosi žrtvu.

3.3.1. Životinje kao čovjekov žrtveni prinos Bogu

Odmah po izlasku iz korablje Noa podiže žrtvenik i prinosi žrtvu, a taj čin opisan je ovim riječima: „I podiže Noa žrtvenik Jahvi; uze od svih čistih životinja i od svih čistih ptica i prinese na žrtveniku žrtve paljenice. Jahve omirisa miris ugodni pa reče u sebi: „Nikada više neću zemlju u propast strovaliti zbog čovjeka, ta čovječje su misli opake od njegova početka; niti ću ikad više uništiti sva živa stvorenja, kako sam učinio.“ (Post 8, 20-21)

Čin prinošenja žrtve nije nepoznat, to su već učinili Kajin i Abel, s time da je Abel prinio upravo životinjsku žrtvu kao i Noa. Novost Noina žrtvovanja je u tome što se izričito kaže da je on najprije Jahvi podigao žrtvenik, što je prvi takav slučaj u Bibliji. Nije navedeno točno mjesto na kojem je to on učinio, ali možemo reći da je podizanje žrtvenika označavanje svetoga prostora koji se upotrebljava isključivo u bogoštovne svrhe,

To je još jasnije u kasnijim slučajevima u Bibliji, jer Noa jest prvi, ali ne i jedini patrijarh koji je podigao žrtvenik. Učinio je to Abraham čak na četiri mjesta (Post 12, 7 i 8; 13,18; 22,9) od kojih je posljednji žrtvenik onaj na kojem je trebao prinijeti za žrtvu svoga sina Izaka, ali je na kraju umjesto njega, po Božjem planu, za žrtvu prinio ovna. Jedna žrtvenik podigao je i Abrahamov sin Izak (Post 26,25), a njegov sin Jakov podigao je dva žrtvenika. Jedna na mjestu gdje se nastanio nakon susreta i pomirenja s bratom Ezavom (Post 33,20) i nazvao ga El, Bog Izraelov, a drugi žrtvenik podigao je u Betel, gdje je prethodno imao mistični san u kojem mu se objavio Bog (Post 35,1.3.7). U početku je žrtvenik bio od običnog uzdignutoga kamena, a s vremenom su se žrtvenici počeli graditi od nabijene zemlje i stijena. Žrtvenik je znak Božje

prisutnosti među ljudima i znak da je dotični čovjek ili narod zadobio Božju naklonost.⁴⁹ Žrtvenik je do danas ostao središte žrtvenog kulta.

Na žrtveniku koji je podigao Noa je prinio paljenice od svih čistih životinja i čistih ptica. Ne navodi se koliki je broj pojedinih životinja žrtvovao, ali prethodno poznat podatak da je u korablju uveo po sedam pari od čistih životinja i ptica, unaprijed je dan odgovor na pitanje opstanka tih životinjskih vrsta.

Već smo prije nabrojili neke čiste i nečiste životinje i naglasili kako nije dozvoljeno konzumiranje nečistih životinja i njihovih proizvoda s ciljem zaštite zdravlja pojedinca i naroda. Međutim, nije dozvoljeno ni prinošenje žrtve od nečiste životinje. Zašto je tome tako?

Naime, životinja koja se žrtvuje poveznica je čovjeka koji je na zemlji i Boga koji je na nebu. Nečiste životinje uglavnom su divlje, hrane se strvinama i ubijaju druge kako bi one same preživjele, dakle, one žive zahvaljujući smrti drugih bića, a takva životinja ne može biti žrtvovana te biti ona koja čovjeku daje život. Zato žrtvene životinje trebaju pripadati biljožderima, to su uglavnom domaće životinje,⁵⁰ ono što se danas naziva blago ili stoka.

U tekstu se posebno naglašava vrsta žrtve, to je žrtva paljenica. Žrtva paljenica krvna je žrtva jer se pri činu žrtvovanja životinja klala, a onda bi se njezinom krvlju poškropio žrtvenik i narod, paljenica je nazvana jer bi se žrtvu čitavu zapalilo. Iz knjige Levitskog zakonika znamo da se za paljenicu prinosili samo muška grla stoke i to: bikovi, telad, janjci, jarići i ovnovi, a onaj siromašniji mogao je prinijeti goluba ili grlicu. Prinošenje paljenice moglo je biti javno to jest u ime cijelog naroda ili pojedinačno, sve na temelju zakonskih propisa. Osim žrtve paljenice među krvne žrtve ubrajaju se pričesnica, okajnica i naknadnica. One se nisu čitave spaljivale već ovisno o vrsti žrtve dijelile između svećenika i prinositelja žrtve.⁵¹

Treba reći da se svi propisi o prinošenju žrtava nalaze kasnije u Petoknjižju što znači da žrtve koje je prinio Noa anticipiraju žrtveno bogoslužje koje će biti kodificirano propisima koje je Bog objavio Mojsiju i zapovjedio kada se i kako trebaju prinositi pojedine žrtve. Stoga Noina žrtva ima poseban status. On nije prinio žrtvu zato što mu je Bog to naredio, osim ako to nije implicitno u naredbi da uvede u korablju po sedam parova od čistih životinja. No, iz samoga opisa Noine žrtve ne možemo zaključiti da je to učinio po Božjoj zapovijedi. Njegov čin više nalikuje žrtvi Kajina i Abela koji su to učinili svojom slobodnom voljom. Ali postoji i jedna

⁴⁹Usp. Xavier Leon-Dufour (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, s. v. „žrtvenik“.

⁵⁰Usp. Danijel Berković, *Biblijski bestijarij. Mjesto i uloga životinje u Bibliji*, Biblijski institut i Hrvatsko biblijsko društvo, Zagreb, 2022., 67 – 69.

⁵¹Usp. Adalbert Rebić, *Biblijske starine*, 222 – 225.

velika razlika. Dok su Kajinova i Abelova žrtva bile individualne pa se jedna Bogu svidjela, a druga ne, Noina žrtva je jedinstvena i prinesena u krugu svij stvorenja koja su uzišla iz korablje.

Bogu se Noina žrtva svidjela i on je u sebi odlučio da unatoč čovjekovoj grešnosti više neće zemlju strovaliti u propast (usp. Post 8,21), No, to što se Bogu ta žrtva svidjela znači da se pri tome ne vidi nikakav problem u ubijanju životinja, kao što je bio slučaj i s Abelovom žrtvom. Prema tome, vidimo da čovjeku ni prije potopa ni nakon potopa nije dugo trebalo da ubije životinju, očito je to smatrao prirodnim i u ubojstvu nije vidio ništa loše. Ipak, to ubijanje ne vrši se nekontrolirano. Noa je prinio žrtvu od životinja koje imaju zagarantiran opstanak svoje vrste, a sama činjenica da je ubio životinje kako bi prinio Bogu žrtvu, govori da čovjek ne ubija životinje potajice, nego to čini transparentno pred Bogom koji mu je povjerio životinje da njima gospodari i za njih se brine. Stoga možemo zaključiti da čovjek zbog određenih razloga može ubiti životinju, ali to mora učiniti u punoj odgovornosti pred Bogom.

3. 3. 2. Životinja kao čovjekova hrana

Nakon Noinog žrtvenog prinosa Bog blagoslivlja prve ljude na novoj zemlji i daje im upute za život. Sve to izrečeno je ovim riječima: „Tada Bog blagoslovi Nou i njegove sinove i reče im: „Plodite se i množite i zemlju napunite. Neka vas se boje i od vas strahuju sve životinje na zemlji, sve ptice u zraku, sve što se po zemlji kreće i sve ribe u moru: u vaše su ruke predane. Sve što se kreće i živi neka vam bude za hranu: sve vam dajem, kao što vam dadoh zeleno bilje. Samo ne smijte jesti mesa u kojem je još duša, to jest njegova krv.“ (Post 9, 1-4)

Blagoslov koji Bog izriče više nije novost, On je prije, u trenutku stvaranja, blagoslovio sve stvoreno, sa zadatkom da se plode i množe, odnosno da prenose život. Tekst koji nalazimo u Post 9,1-4 sličan je i različit od Post 1,28-30.

Naime, u prvom opisu stvaranja svijeta vladalo je rajsko ozračje, nije bilo prijetnje među stvorenjima. O temi ubijanja životinja uopće se ne govori. To pitanje pojavljuje se prvi put kad Bog nakon čovjekova grijeha odijeva ljude krznenom haljinom. No, to nije predstavljeno kao problem, baš kao ni Abelovo ubijanje životinja koje je prinio kao žrtvu. Isto vrijedi i za žrtvu koju je prinio Noa. Ona se Bogu svidjela.

Međutim, u blagoslovu koji Bog nakon potopa daje Noi i njegovim sinovima imamo veliku novost s obzirom na hranu. Dok su na početku stvaranja sva bića bila biljojedi, sada Boga daje čovjeku za hranu i meso životinja. Celestin Tomić o tome tvrdi: „To je samo književni način izražavanja da se pokaže kako više nema ozračja edenskog vrta gdje je vladao

potpuni sklad između čovjeka i životinja. Životinje se odsada boje čovjeka. On će ih ubijati i njima se hraniti, a i zvijeri će čovjeka proždirati.“⁵² Koji je razlog promijene izvorne zapovijedi? Andrew Linzey tvrdi: „Pokvarenost i zloća napravili su nered u najvišim Božjim nadama kod stvaranja. Jednostavno je moralo biti nekog prilagođavanja ljudskoj grešnosti.“⁵³ Slično tvrdi i rabin Abraham Isaac Hahoken Kook koji kaže: „da je konzumacija mesa Adamu bila zabranjena i da je čovjeku dopušteno ubijati životinje i jesti njihovo meso samo zato što se čovječanstvo poslije grijeha potopa moralno srozalo. Ipak, jasno kaže da je konzumacija mesa nemoralna.“⁵⁴ Isti rabin tvrdi da Tora nije zabranjivala konzumaciju mesa jer se moral čovječanstva treba postupno razvijati, odnosno ljudi prvo trebaju riješiti međusobna neprijateljstva kako bi došli do pravednijeg odnosa među životinjama.⁵⁵ Dakle, po Linzeyu i Kooku Bog se prilagođava ljudima, ali ipak u tom prilagođavanju daje neka ograničenja koja će pomoći u moralnom rastu čovjeka.

To Božje ograničenje u tekstu je ovako zapisano: „Samo ne smijete jesti mesa u kojem je još duša, to jest njegova krv.“ (Post 9,4)

To možemo lakše razumjeti ako znamo da se u Bibliji krv smatra sjedištem života. Tako bi se blagujući meso životinje koja nije potpuno iskrvarila jeo i njen život, zato se daje ograničenje kako bi se čovjeka osvijestilo da život ne pripada njemu nego Bogu.⁵⁶ Celestin Tomić o zabrani jedenja mesa životinje koja nije potpuno iskrvarila kaže: „Ovaj zakon u svom vremenu čin je poštivanja Boga, a ujedno oplemenjuje čovjeka da ne postane grub, surov i krvoločan poput zvijeri. Jest meso s krvlju u Bibliji jest isto kao počinuti idolatrijski kult, ubojstvo, preljub.“⁵⁷ Osim zbog želje da čovjeku pokaže kako on nije gospodar života i da ga očuva od surovosti postoje i drugi razlozi zbog kojih je Bog zabranio jesti krv životinja. Neke od tih razloga donose Saša Zavrtnik i Damir Žubčić, a to su: „da je time spriječen prijenos određenog broja bolesti, bilo parazitarne, bakterijske odnosno virusne, koje bi životinja ili čovjek mogao nositi. [...] Također, budući da Hebreji žive u dosta toplom podneblju, zapovijed da životinju nakon klanja ili lova treba iskrvariti, odnosno, da meso ne smije sadržavati krvi kako bi ga se moglo jesti, objašnjava činjenica kako je krv izuzetno dobra podloga za rast i

⁵²Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga Postanka, glava 1 – 11*, 248.

⁵³Andrew Linzey, *Biblija i ubijanje za hranu, Zarez*, 9 (2007.) 200, 22.

⁵⁴Agnes Eva DaDon, Kotel DaDon, *Stav judaizma prema životinjama u starozavjetnim spisima Biblije, u židovskom pravu i u rabinskoj literaturi, Nova prisutnost*, 16 (2018.) 3, 461.

⁵⁵Usp. Agnes Eva DaDon, Kotel DaDon, *Stav judaizma prema životinjama u starozavjetnim spisima Biblije, u židovskom pravu i u rabinskoj literaturi*, 461.

⁵⁶Usp. Andrew Linzey, *Biblija i ubijanje za hranu*, 22 – 23.

⁵⁷Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga Postanka, glava 1 – 11*, 248.

razvoj mnogih mikroorganizama, pa bi posljedično tome i meso, koje bi ju zadržavalo, bilo podložnije kvarenju.⁵⁸ Tako je i ova zabrana, kao i druge već nabrojene, profilaktička, u svrhu čuvanja zdravlja i života. Božjim dopuštanjem jedenja mesa životinja Bog nije čovjeka pustio da tone u nemoral, a to pokazuje zabrana jedenja mesa u kojem je još krv, njom Bog polako odgaja čovjeka i vodi ga moralnijem životu.

3.3.3. Životinje i zaštita života

Nakon Božjeg dopuštenja jedenja mesa životinja u istoj tekstualnoj cjelini u istom blagoslovu Bog zaštićuje ljudski život. Način na koji je ljudski život zaštićen izrečen je ovako: „A za vašu krv, za vaš život, tražit ću obračun: tražit ću ga od svake životinje; i od čovjeka za njegova druga tražit ću obračun za ljudski život. Tko prolije krv čovjekovu, njegovu će krv čovjek proliti! Jer na sliku Božju stvoren je čovjek! (Post 9,5-6)

Da bi razumjeli zašto je Bog ovako strogo zaštitio ljudski život potrebno je znati što znači biti stvoren na sliku Božju.

Čovjek – slika Božja nije sam Bog kao što je to slučaj kod pogana jer pogani su radili kipove, reljefe koje su smatrali bogovima. Zato biblijski pisac kaže „na svoju sliku“ kako od čovjeka ne bi učinio Boga. Na svoju sliku značilo bi da je čovjek sličan Božjoj slici, ali ipak nije stvoren po nekom trećem biću. Tim stvaranjem na Božju sliku čovjek je postao vidljiva Božja objava u svijetu. Čovjekova sličnost Bogu ne može generacijama izbledjeti niti je grijeh može uništiti. Kako je čovjek vidljiva Božja objava onda on ima posebno dostojanstvo te je tako iznad svega stvorenoga.⁵⁹

U tekstu Post 9, 5-6 donosi se određena novost s obzirom na zabranu ubijanja. To je izričita izjava da će onaj tko ubije čovjeka biti i sam ubijen. Prethodno u Post 4,15 bilo je zabranjeno ubiti Abelova ubojicu, Kajina. Ipak, onaj koji bi ga ubio bio bi osvećen sedmerostruko. Naravno da se čovjeka ne može ubiti sedam puta, pa se osveta ne odnosi samo na kaznu koju treba doživjeti Kajinov eventualni ubojica. Ako se sedmerostruka osveta odnosi na ubijanje Kajinova ubojice onda ona mora uključivati u ubojstvo članova njegove obitelji, ili se govoreći o sedmerostrukoj osveti jednostavno želi reći da lanac osvete nema kraja. Ako se ljudi budi jedni drugima osvećivali za ubojstvo, to vodi u opću propast

⁵⁸Saša Zavrtnik, Damir Žubčić, *Zdravi međuodnos ljudi i životinja. Mudrost starih Hebreja*, 42 – 43.

⁵⁹Usp. Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga Postanaka, glava 1 – 11*, 77 – 78.

No, u Post 9,6 osveta za prolijevanje krvi dozvoljena je i obrazložena time što je čovjek stvoren na sliku Božju, a onaj koji bi ubio čovjeka – sliku Božju izravno se protivi Bogu. Treba zapaziti da se ovdje radi o tome da će se onomu tko prolije čovjekovu krv uzvratiti istom mjerom. Ni više ni manje. Nema govora o višestrukoj osveti, što znači da se zapravo ovdje ni ne radi osveti, nego o kazni koja je jednaka počinjenom zločinu i služi kao krajnja granica koja treba zaustaviti nasilje.⁶⁰

No, do sada je bilo riječ o odnosima među ljudima, a u ovom kontekstu govori se i o životinjama. One su u drukčijem položaju od čovjeka. Dok će se za prolivenu čovjekovu krv tražiti obračun, to nije rečeno i za životinje. Vidjeli smo iz dosadašnjih primjera da je dopušteno ubiti životinju kako bi čovjek prinio Bogu žrtvi i prehranio se. O drugim razlozima ubijanja životinja ne govori se, iz čega možemo samo pretpostaviti da iz drugih razloga nije dopušteno ubiti životinju. Ali za to nije predviđena nikakva kazna. Međutim, za prolijevanje čovjekova krvi predviđena je kazna i za ljude i za životinje. Naime, Bog će tražiti obračun i od životinje koja bi usmrtila čovjeka. Razlog bi mogao biti ovaj. Čovjeku je prethodno zabranjeno jesti meso životinje u kojoj je još krv, odnosno zabranjeno je jesti životinju dok je još živa. To je najokrutnije i najodvratnije ljudsko djelovanje, zapravo izivljavanje na životinjama. Sada Bog zabranjuje životinji ubiti čovjeka jer ga ona trga i jede živoga te mu na taj način nanosi posebnu bol. Osim toga, ubijanje čovjeka, svog gospodara, Božjeg predstavnika na zemlji, pobuna je protiv samoga Boga.

Ovaj dio završava ponavljanje početnih riječi: „Plodite se i množite...“ (Post 9,1.7) što znači da je Bogu posebno stalo do toga da čovjek prenosi život, a ne da ga uništava.

3.3.4. Životinje u sklapanju Saveza

Konačno, nakon izlaska iz korablje, prinošenja žrtve i dopuštanja blagovanja mesa Bog sklapa savez sa ljudima i sa svim živim bićima. To sklapanje saveza ispunjenje je onoga što je sam Bog najavio prije potopa: „A s tobom ću učiniti savez...“ (Post 6,18) Ispunjenje najavljenog saveza izrečeno je ovako: „Još reče Bog Noi i njegovim sinovima s njim: „A ja, evo, sklapam svoj savez s vama i s vašim potomstvom poslije vas i sa svim živim stvorovima što su s vama: s pticama, sa stokom, sa zvijerima – sa svime što je s vama izišlo iz korablje –

⁶⁰Usp. PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA., „Što je čovjek?“ (Ps 8,5) Putovanje kroz biblijsku antropologiju, br. 52 – 53.

sa svim živim stvorovima na zemlji. Držat ću se ja svog saveza s vama te nikada više vode potopne neće uništiti živa bića niti će ikad više potop zemlju opustošiti.“ (Post 9, 8-11) Znak koji Bog stavlja kao znak saveza je duga. Svaki put kada se duga pojavi, Bog je rekao: „Spomenut ću se saveza svoga, saveza između mene i vas i stvorenja svakoga živog: potopa više neće biti da uništi svako biće. (Post 9,15)

Što označava savez koji Bog sklapa s ljudima? Savez je, kako kaže Wilfrid Harrington, „tehnički pojam za označavanje odnosa između Boga i ljudi. On je preuzet iz ljudskog socijalnog iskustva, iz činjenice ugovora i saveza među narodima i pojedincima. Religijska upotreba ovog izraza odnosi se na posebni tip saveza u kojem jedan partner poduzima prvi korak te postavlja uvjete.“⁶¹

Kod saveza s Noom možemo primijetiti da se savez ne sklapa među ravnopravnim strankama jer se s jedne strane nalazi uzvišeni Bog, a s druge grešni čovjek i životinje. Kako Bog uspostavlja odnos između sebe i čovjeka za očekivati je da On postavi uvjete čovjeku koje je onda čovjek dužan ispunjavati, ali ovdje je drugačija situacija.

Bog ovdje sebe obvezuje, ograničava, a na to nas upućuje izraz „Moj savez“ koji se pojavio u najavi i sada opet tri puta. Prvi savez ne donosi nikakve obveze ni zapovijedi koje čovjek treba ispunjavati. Riječi saveza, kojih će se u ovom slučaju Bog držati, upućene su direktno Noi i njegovoj obitelji, onda čitavu njegovu potomstvu te svim živim stvorovima, i konačno svoj zemlji. Tako sva živa bića, odnosno sve životinje postaju „ugovorni partneri“, a da se doslovno misli na sva živa bića pokazuje i stalno ponavljanje tog izraza i to čak četiri puta. Od živih bića posebno se izdvajaju ptice, stoka i zvijeri i sve što je izišlo iz korablje. Osim toga, izraz „živo biće“ koje se redovito pojavljuje u Post 1 – 2 i Post 9 (i još u Lev 11, 10.46 i Ez 47,9), a označava cjelokupnu stvorenu zajednicu u koju se ubraja i čovjek, što govori da je savez usmjeren svima.⁶² Savez koji je sklopljen vječan je i s Božje strane nije prekršen jer u Pismu dalje stoji: „Bog je on vjeran i bez zloće, pravedan je on i pravičan.“ (Pnz 32,4)

Ipak, to ne znači da na zemlji neće biti nikada nikakve poplave. Takav zaključak jednostavno demantiraju činjenice. Stoga se u biblijskom pripovijedanju ne radi samo o potopu kao prirodnoj katastrofi, nego o događaju koji ima dublju religioznu poruku. Da se radi o specifičnom događaju, kako zapaža Adalbert Rebić, pokazuje nam i to što se za potop opisan u

⁶¹Wilfrid J. Harrington, *Uvod u Stari zavjet – spomen obećanja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977., 156 – 157.

⁶²Usp. Niko Bilić, Tanja Lakić, Prvi savez. Post 9,8-17 u teologiji saveza, *Crkva u svijetu*, 47 (2012.) 1, 47 – 49.

Knjizi Postanka upotrebljava hebrejska riječ *mabul*, koju u Starom zavjetu stoji samo na ovom mjestu (hapakslegomenon).⁶³

Neizbrisiv pečat ovoga saveza je duga. Ona kao simbol ima više značenja, međutim kako je potop Božja borba protiv zla u svijetu onda donosimo samo jedno njeno značenje koje se može iščitati iz izvorne hebrejske riječi *qešet*. Tako Harrington citirajući Gerharda von Rada kaže: „Hebrejska riječ koju mi prevodimo riječju „duga“ u Starom zavjetu znači obično „luk“, ratno oružje onog vremena. Time dolazi do izražaja ljepota starog pojma: Bog pokazuje svijetu da je odložio svoj luk“⁶⁴

Iz toga da je Bog sklopio savez sa svima čak i sa zemljom možemo zaključiti da Bogu ni jedno stvorenje nije manje važno, iako je čovjek kruna stvaranja on ljubi i životinje i sva ostala stvorenja. Zato ih više neće prepustiti uništenju. Da je Bog sačuvao samo čovjeka, a uništio sva ostala stvorenja čovjek bi opet bio prepušten samoći.

3.4. Životinje od Potopa do Abrahama

U dijelu Knjige Postanka koji obuhvaća razdoblje od prestanka Potopa to jest Noine povijesti pa do pojave Abrahama (Post 10,1 – 11,25) životinje se nigdje ne spominju izričito. Jedino mjesto koje se ipak odnosi na životinje nalazimo u rodoslovlju Noin sina Hama, kojega je vlastiti otac prokleo jer ga je vidio pijana i gola u šatoru, što je opisano u Post 9,18-27. Hamovo rodoslovlje obuhvaća tekst Post 10, 6-20, a u njemu je za našu temu Nimrod, sin Hamova sina Kuša, tj. Hamov unuk. Za njega je napisano: „Od Kuša se rodio Nimrod, koji je postao prvi velmoža na zemlji. Voljom Jahve bio je silan lovac. Zato se veli: „Kao Nimrod, silan lovac voljom Jahve.“ (Post 10, 8-9)

Zanimljivo je da su svi potomci Noini samo nabrojani, a da o njima nije ništa posebno rečeno, kao što je to u Kajinovu rodoslovlju, gdje je svaka osoba definiran po svom zanimanju. Među Noinim potomcima prvi lik o kojem je rečeno nešto više od njegova imena i jedini lik o kojem je rečeno čime se bavio jest Nimrod, prvi velmoža na zemlji i silan lovac.

Velmoža označava heroja, junaka, velikaša koji je očito vladao dijelovima kraljevstva nabrojanim u rr. 10-11. No, puno je važnija druga njegova karakteristika, a to je da je bio silan

⁶³ Usp. Adalbert Rebić, *Biblijska prapovijest (Post 1 – 11). Egzegetsko-teološka obrada prvih jedanaest poglavlja Knjige Postanka s uvodom u Mojsijevo Petoknjižje*, 231 – 232.

⁶⁴ Wilfrid J. Harrington, *Uvod u Stari zavjet – spomen obećanja*, 157.

lovac i to voljom Jahve. Zapažamo da nije rečeno da je voljom Jahve bio i velmoža, nego sam to da je bio lovac. O njegovu lovačkom djelovanju ipak ne znamo ništa više osim to što je u tome bio silan, što vjerojatno znači da je i tome nadvisivao ostale lovce i tako postao poslovičan.⁶⁵ U Knjizi Postanka kasnije se spominje još jedan lovac, to je Ezav, sin Izakov (Post 25,27).

Čime se Nimrod koristio u lovu nije napisano, ali iz drugih knjiga Svetog Pisma znamo da su obično korišteni luk, strijela, mač, praćka i slično oruđe. Isto tako su postavljali različite zamke. Židovi su bili lovci i rado su lovili iako su u Pismu lovcem nazivaju sama dva spomenuta lika.⁶⁶ Posebnom vrstom lova bavio se David, on je bio zaštitnički lovac. Ubijao je lavove i medvjede samo onda kada su napadali njegovo stado, a ubijao ih je golim rukama. (usp. 1Sam 17, 34-37)

Što se tiče stava židovstva prema lovstvu većina rabina 17. i 18. stoljeća lov drži zabranjenim, a razloge donose Agnes Eva i Kotel DaDon citirajući druge rabine. Evo nekih razloga: „Jer, loviti znači nalikovati tiranskim kraljevima koji navode životinje u stupicu i ubijati ih, bez milosti šaljući na njih pse da bi ih rastrgali. Stoga je lov zabranjen u našoj Tori jer on navodi na okrutnost te je zato upozorenje protiv te prakse ozbiljno. [...] postoji zabrana jer je smrt životinje dopuštena samo radi dobra ljudskog roda, a ne da steknemo narav ispunjenu okrutnošću, proljevanjem krvi i ubijanjem. [...] Lov je, kako kaže Noda Bijehuda, zabranjen i potpuno je u suprotnosti s židovskom etikom. Čovjek mora poduzeti sve što je u njegovoj moći da bi zaštitio život...“⁶⁷

Tako su stvorenja koja su resila zemlju, bila na pomoć čovjeku, stanovala zajedno s njime, stvorenja koja su čovjeku pružala različite informacije postale predmet lova.

Ipak, isticanje da je Nimrod postao lovac voljom Jahve, što je spomenutu čak dva puta u jednom retku (Post 10,9) sugerira nam da tu činjenicu shvatimo u pozitivnom smislu. Istina je da lovci ubijaju životinje, ali isto tako lovci se za životinje i brinu te imaju jasna pravila kad je koji lov dopušten, a kad zabranjen tako da se omogući razmnožavanje svih životinjskih vrsta. Drugim riječima, ako se čovjek bavi lovom poštujući pravila on može u odnosu prema životinja postupati onako kako mu je Bog zapovjedio kada ga je stvorio na svoju sliku. Čovjeku je dana vlast nad svim životinjama, što uključuje i to da mu je u određenim okolnostima dopušteno

⁶⁵Usp. Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga Postanka, glava 1 – 11*, 261.

⁶⁶Usp. Adalbert Rebić, *Biblijske starine*, 118 – 119.

⁶⁷Agnes Eva DaDon, Kotel DaDon, *Stav judaizma prema životinjama u starozavjetnim spisima Biblije, u židovskom pravu i u rabinskoj literaturi*, 466 – 467.

ubiti neku životinjsku jedinku, ali je isti tako dužan brinuti se za održane svake životinjske vrste, tako da im osigura životni prostor, hranu i mogućnost razmnožavanja.

Spominjanjem Nimroda, silnog lovca i potomka iz Hamove loze prestaje govor o životinjama u biblijskoj prapovijesti. Sada biblijski pisac ostavlja po strani Hamovo i Jafetovo potomstvo te prelazi na Šemovo iz čije će loze kasnije poteći Terah kojemu će se roditi Abra(ha)m koji će postati otac mnogih naroda.

ZAKLJUČAK

Cilj ovoga rada pod nazivom *Životinje u biblijskoj prapovijesti* bio je prikazati ulogu i važnost životinja od postanka svijeta do Abrahama s kojim je počela povijest čovječanstva. Prvo, kroz prvi opis stvaranja svijeta pokazali smo važnost vodenih i zračnih životinja. Tu smo vidjeli da u skupinu zračnih životinja pripadaju sve životinje koje se kreću zrakom, zato ih je prikladnije nazvati „letači“ budući da tu pripadaju i ptice i kukci. Također, vodene i leteće životinje uređuju neživu prirodu, sve vrste voda i zrak. Njihovu važnost u uređenju možemo prikazati kroz jedan primjer. Zamislimo prirodu koja se nakon duge zime budi iz sna, drveće počinje pupati, cvijeće cvjetati i trava rasti. Sve nas to na određen način zadivljuje, ali ako tome buđenju dodamo pjev ptica onda priroda dobiva posebnu ljepotu. Tako bi priroda bez ptica bila kao film bez pozadinske glazbe. Ili zamislimo ljetne žege bez cvrčanja cvrčaka ili pak ronjenje morem a da pritom ne naiđemo na jata riba.

Što se tiče kopnenih životinja primijetili smo da su stvorene istog dana kao i čovjek te da je čovjek njihov gospodar, a gospodarenje se ne očituje u podlaganju životinja svojoj volji već Božjoj volji. Gospodarenje se očituje u pastirskoj zadaći. U prvom opisu stvaranja nema nikakve prijeteće među stvorenjima jer među njima vlada idealno stanje. Drugi opis stvaranja životinje prvo prikazuje kao one koje spašavaju čovjeka od samoće, a potom kao one preko kojih ulazi zlo u svijet. Među njima se posebno ističe zmija.

Drugi dio rada prvenstveno govori o ljudima čija je djelatnost usko vezana uz životinje. Prvi među njima je Abel koji se bavi uzgojem stoke, a to je vidljivo iz njegova prinošenja žrtve, zatim Jabal koji se spominje kao onaj koji je dijelio životni prostor sa stokom. Ovaj dio završava Božjom odlukom uništenja svega stvorenja zbog zla koje se progresivno širi.

Zatim, u posljednjem poglavlju rada, govori se o potopu koji će uništiti sva stvorenja. Ipak, sve vrste životinja bit će spašene preko pravednog Noe koji je zadobio milost u Božjim očima. U biblijskom tekstu postoje neke nejasnoće oko uvođenja životinja, ipak potrebno je naglasiti da su ušle sve vrste životinja i to mužjak i njegova ženka. U ovom dijelu posebnu ulogu imaju gavran i golubica koji su, svaki na svoj način, pomogli Noi saznati stanje na zemlji. Neposredno nakon potopa i Noinog prinosa žrtve Bog uređuje međuljudske odnose, ali i odnose ljudi i životinja. Ljudima dopušta hranjenje mesom životinja, ali zabranjuje nanošenje patnje životinjama. Sklapanjem saveza Bog odlučuje da se potop nikada više neće ponoviti. Taj savez, On sklapa sa čovjekom, svim životinjama i zemljom, a pri tom ni na šta ne obvezuje drugu stranu već samog sebe.

Posljednja osoba u biblijskoj prapovijesti je Nimrod, sin Kušov, unuk Noin sina Hama. Za njega je rečeno da je bio „silan lovac voljom Jahve“. To što je bio lovac na prvi pogled asocira na to da je ubijao životinje i ima u tom smislu negativan prizvuk. Međutim, istaknuto je da je Nimrod nije bio bilo kakav lovac, nego je to bio voljom Jahve, a to znači da se bavio lovom u okviru onoga odnosa koji je Bog postavio između ljudi i životinja, najprije u opisu stvaranja, a potom nakon Potopa. Iz toga zaključujemo da Nimrod kao lovac nije životinje samo ubijao, nego se za njih i brinuo, kao što to uostalom čini i uzgajivač stoke koji hrani i čuva svoje stado, ali se njime i hrani.

Prema tome odnos između čovjeka i životinja od prvoga opisa stvaranja do konca biblijske prapovijest promijenio se od idealne slike svijeta u kojem nema ni spomena ikakva ubijanja do poslije-potopnoga svijeta u kojem je ubijanje i životinja i ljudi regulirano propisima koji uključuju i smrtnu kaznu. Ta promjena započela je s prvim čovjekovim grijehom u kojemu je negativnu ulogu imala i jedna životinja – zmija. Ipak, premda se tu u moralnom smislu radi o devijaciji, završna poruka biblijske prapovijest s obzirom na životinje, sastoji se u tome da se čovjekov odnos prema životinjama treba živjeti u okviru Božje volje. To je moguće i kad se radi lovcima, ako na životinje ne gledaju samo kao na plijen koji žele uloviti nego i na bića za čiji se opstanak u skladu s Božjom voljom trebaju brinuti.

LITERATURA

A) Izvori

KAŠTELAN, Jure – DUDA, Bonaventura – TABAK, Josip – FUČAK, Jerko (ur.), *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019.

PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, „Što je čovjek?“ (Ps 8,5) *Putovanje kroz biblijsku antropologiju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2022.

B) Knjige

BADURINA, Anđelko i dr., *Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.

BERKOVIĆ, Danijel, *Biblijski bestijarij. Uloga i mjesto životinja u Bibliji*, Biblijski institut i Hrvatsko biblijsko društvo, Zagreb 2022.

BROWN, Raymond E., *Biblijska teologija Starog i Novog zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

COLIN, Didier, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.

HARRINGTON, Wilfrid J., *Uvod u Stari zavjet – spomen obećanja*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977.

LEON – DUFOUR, Xavier (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

POPOVIĆ, Anto, *Biblijske teme. Egzegetsko – teološka analiza odabranih tekstova Starog i Novog zavjeta s Dodatkom*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.

POPOVIĆ, Anto, *Torah Pentateuh – Petoknjižje. Uvod u knjige Petoknjižja i u pitanje nastanka Pentateuha*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012.

REBIĆ, Adalbert, *Biblijska prapovijest (Post 1 – 11). Egzegetsko – teološka obrada prvih jedanaest poglavlja Knjige Postanka s uvodom u Mojsijevo Petoknjižje*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970.

REBIĆ, Adalbert, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, ³2008.

REBIĆ, Adalbert, *Stvaranje svijeta i čovjeka. Egzegeza i biblijska teologija Post 1 – 3 s uvodom u Petoknjižje*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996.

TOMIĆ, Celestin, *Prapovijest spasenja. Knjiga Postanka, glava 1 – 11*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1977.

ZAVRTNIK, Saša – ŽUBČIĆ, Damir, *Zdravi međuodnos ljudi i životinja. Mudrost starih Hebreja*, Redak, Split, 2018.

C) Članci

BABIJANSKI, Slađana, Žrtve u Svetom Pismu, *Kateheza: časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih*, 34 (2012.) 1 – 2, 222 – 242.

BILIĆ, Niko, LAKIĆ, Tanja, Prvi savez. Post 9, 8-17 u teologiji saveza, *Crkva u svijetu*, 47 (2012.) 1, 38 – 55.

ČATIĆ, Ivica, Načinimo čovjeka... (Post 1,26) Antropološki naglasci u Post 1,1-2-4a, *Diacovensia*, 19 (2011.) 2, 171 – 213.

DADON, Agnes Eva, DADON, Kotel, Stav judaizma prema životinjama u starozavjetnim spisima Biblije, u židovskom pravu i u rabinskoj literaturi, *Nova prisutnost*, 16 (2018.) 3, 453 – 475.

FUŽINATO, Silvana, Čovjek – biće odnosa (Post 2,4b – 25), *Bogoslovska smotra*, 90 (2020.) 2, 315 – 338.

GRGIĆ, Miljenka, Životinje – Božje blago, a ne hrana ljudi. Zoologija u Post 1 i njezini imperativi, *Crkva u svijetu*, 54 (2019.) 3, 315 – 340.

HASEL, Gerhard F., Zaleđe za razumijevanje Biblije, *Biblijski pogledi*, 4 (1996.) 2, 121 – 142.

LINZEY, Andrew, Biblija i ubijanje za hranu, *Zarez*, 9 (2007.) 200, 22 – 24.

MARCUS, David, The Mission of The Raven (Gen 8:7), *JANES*, 20 (2002.) 71 – 80.

POPOVIĆ, Anto, „Ako činiš dobro, vedrinom odsijevaš“ (Post 4,7a) Tekstualne nejasnoće i teološka poruka Knjige Postanka 4,7, *Bogoslovska smotra*, 90 (2020.) 1, 87-105.

RUNJE, Domagoj, Bračne i obiteljske teme u biblijskoj prapovijesti, *Služba Božja*, 54 (2014.) 3 – 4, 259 – 277.

RUNJE, Domagoj, Stid u Post 2,25 – 3,21, *Crkva u svijetu*, 51 (2016.) 3, 396 – 412.

SKA, Jean – Louis, U znaku duge. Biblijski izvještaj o potopu (Post 6 – 9), *Služba Božja*, 50 (2010.) 3, 273 – 290.

ZAVRTNIK, Saša – ŽUBČIĆ, Damir, Čiste i nečiste životinje i životinje za žrtvovanje i klanje u starih Hebreja, *Veterinarska stanica*, 48 (2017.) 5, 399 – 409.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Mate Ivakić, kao pristupnik za stjecanje zvanja *sveučilišnoga/sveučilišne prvostupnika/prvostupnice katehetike*, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo moga vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, rujan, 2023.

Potpis

ANIMALS IN BIBLICAL PREHISTORY (GENESIS 1 – 11)

SUMMARY

This final thesis within the Undergraduate Theological and Catechetical Study has as its topic animals in the first eleven chapters of the Book of Genesis, traditionally known as the biblical prehistory. We follow the course and structure of the biblical text from the description of the creation of the world, where the animals are spoken of as creatures which regulate inanimate world, up to the period after the general flood in which many people and other creatures perished. Still, there was a remnant preserved in the flood of which all the earth burst life again.

The key events in this part of the Bible are the creation and the flood. Therefore, our thesis is divided into three parts. Firstly, we talk about animals in the descriptions of the creation and the first sin, then about animals in the period before the flood and finally about animals in the description of the flood and the time immediately after it.

In presenting our topic, we selected and commented on all the texts from Genesis 1 – 11 where animals are mentioned.

Key words: animals, snake, birds, livestock farming, flood, sacrifice, food.